

SAVONIA

Varamummotoiminnan kehittäminen Kuopiossa lasten ja perheiden parhaaksi

**Niina Rissanen
Satu Piironen**

Opinnäytetyö

Koulutusala Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala	
Koulutusohjelma Sosiaalialan koulutusohjelma	
Työn tekijä(t) Niina Rissanen ja Satu Piironen	
Työn nimi Varamummotyön kehittäminen Kuopiossa lasten ja perheiden parhaaksi	
Päiväys 28.05.2012	Sivumäärä/Liitteet 50/3
Ohjaaja(t) Kristiina Kukkonen	
Toimeksiantaja/Yhteistyökumppani(t) Mannerheimin lastensuojeluliitto, Kuopion yhdistys	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tutkimus tehtiin Mannerheimin Lastensuojeluliiton Pohjois-Savon piirin Kuopion yhdistyksen keväällä 2010 käynnistämästä varamummotoiminnasta. Tutkimuksessa kerättiin toiminnasta lisää tietoa. Tiedolla toimintaa pystytään kehittämään niin, että se palvelee kaikkia siinä mukana olevia osapuolia parhaiten.</p> <p>Opinnäytetyön tutkimusmenetelmänä käytettiin kvalitatiivista eli laadullista tutkimusmenetelmää. Tutkimusaineiston kerättiin teemahaastatteluilla. Haastatteluaineiston analysoitiin teemoittain. Haastatteluaineistomme koostuu viidestä perheiden sekä kahdesta vapaaehtoistyöntekijöiden haastattelusta.</p> <p>Tutkimuksemme teoriaosuudessa selvitettiin kuinka yhteiskunnan muutokset ovat vaikuttaneet perheiden arkeen. Työssä käsiteltiin myös isovanhemmuutta, vapaaehtoistyötä sekä varamummitoimintaa, joka on yksi vapaaehtoistyön muoto.</p> <p>Haastatteluiden tuloksista ilmeni, että varamummotoiminta on merkityksellistä toimintaa, joka tukee sekä perheiden, että vapaaehtoisten hyvinvointia. Ikäihmiset saavat jakaa tietoutta, perinteitä ja elämäkokemustaan perheiden arjessa. Perheet saavat kaipaamaansa apua lastenhoidossa sekä kasvatuksellista tukea. Lapset puolestaan pääsevät viettämään yhteisiä hetkiä turvallisen aikuisen seurassa.</p> <p>Tuloksista kävi ilmi, että toivotuin muoto toiminnalle olisi varamummojen vierailut perheiden kotona. Toiveena oli, että tietty vapaaehtoinen vierailisi aina tietyn perheen luona. Näin ollen varamummon ja perheen välille syntyisi turvallinen ja luottamuksellinen suhde. Ylipäätään toiminnasta ja toiminnan muodoista kaivattiin enemmän informaatiota.</p> <p>Varamummotoiminnan järjestämisessä täytyisi huomioida myös vapaaehtoisten osallistujien jakaminen. Varamummit ovat vapaaehtoistyöntekijöitä, joilla on halu jakaa elämänsä perheiden parissa. Hyvinvoinnin kannalta olisi tärkeää antaa heille myös mahdollisuus jakaa kokemuksiaan toiminnasta toisten varamummojen kanssa.</p>	
<p>Avainsanat vapaaehtoistyö, varamummotoiminta, varamummo, isovanhempi ja isovanhemmuus</p>	

Field of Study Social Services, Health and Sports			
Degree Programme Degree Programme in Social Services			
Author(s) Niina Rissanen ja Satu Piironen			
Title of Thesis Development of the substitute grandparent activity in Kuopio city			
Date	28.05.2012	Pages/Appendices	50/3
Supervisor(s) Kristiina Kukkonen			
Client Organisation/Partners Mannerheim League for Child Welfare, Local Association of Kuopio city			
<p>Abstract</p> <p>This thesis studied the existing substitute grandparent activity launched in the spring of 2010 by the Mannerheim League for Child Welfare in the North-Savo Region of the local association of Kuopio. The purpose of the study was to gather more information about the existing substitute grandparent activity. The information serves the possibility for the local association to develop their substitute grandparent activity so that the activity serves in the best way possible all of the parties engaged in the activity.</p> <p>The research method used was a qualitative method. The research data was gathered by theme interviews. The interview material was analyzed by themes. Interview material consists of five families and two volunteers in the activity.</p> <p>The theoretical part of this study dealt with the changes in society and how this has affected the everyday lives of families. The theoretical part consists of grandparenthood, voluntary work, and substitute grandparenthood.</p> <p>The results of the interviews revealed that the substitute grandparent activity is a meaningful activity in the support of both families and volunteers well-being. Volunteers as substitute grandparents are allowed to share their knowledge, traditions and life experiences. Families will receive the help they need for child care, and educational support. Children in turn, can spend the combined moments of a safe adult and a substitute grandmother.</p> <p>The results showed that the most hoped for form of substitute grandparent activity would be if the substitute grandparents visited families at home. The hope was that the same volunteer grandmother would visit always in the same family. That would build a warm and safe relationship between the families and the volunteers. In general, more information of the activity was needed.</p> <p>Organizing the activity should also take a volunteer's coping into account. Substitute grandparents are volunteers with the need to share their life with the children and the families. Relative to the volunteer's well-being, it is important to give them the opportunity to share their experiences with the other volunteers in the activity.</p>			
<p>Keywords voluntary work, substitute grandparent activity, substitute grandparent, grandparent, grandparenthood</p>			

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO.....	6
2	PERHEET JA ISOVANHEMMUUS YHTEISKUNNAN MUUTOKSESSA.....	8
2.1	Isovanhemmuuden merkitys.....	11
2.2	Isovanhemmuuden haasteita muuttuvassa yhteiskunnassa	14
2.3	Vapaaehtoistoiminta yhteiskunnan voimavarana.....	15
2.4	Varamummotoiminta yhdistää sukupolvia	17
3	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS JA TUTKIMUSAINEISTON ANALYSOINTI	20
3.1	Tutkimuskysymykset ja tutkimusmenetelmä.....	20
3.2	Teemahaastattelu aineistonkeruumenetelmänä	21
3.3	Opinnäytetyön prosessi	23
3.4	Tutkimusaineiston käsittely.....	24
4	TUTKIMUSTULOKSET	27
4.1	Perheiden haastattelut	27
4.2	Vapaaehtoistyöntekijän ja varamummon haastattelut	32
4.3	Tutkimuksen luotettavuus	34
5	JOHTOPÄÄTÖKSET	35
6	POHDINTA	37
	LÄHTEET	39

LIITTEET

Liite 1: Haastattelurunko perheille

Liite 2: Haastattelurunko vapaaehtoisille

Liite 3: Haastattelulupakirje

1 JOHDANTO

Nykyään perheiden erilaisten elämäntilanteiden ja pitkien välimatkojen vuoksi lapsiperheillä ei ole aina mahdollisuutta viettää aikaa biologisten isovanhempiensa kanssa. On perheitä, joissa omia isovanhempia ei enää ole, tai perheitä, joissa isovanhemmat asuvat niin kaukana, etteivät pääse osallistumaan lastensa ja lastenlastensa arkeen. Isovanhemmilla ja muilla ikäihmisillä on kuitenkin halu jakaa elämänsäkokemustaan lasten ja perheiden kanssa. Varamummotoiminnan kautta vapaaehtoistyöstä kiinnostuneet ikäihmiset pääsevät osalliseksi lapsiperheiden arkea. (Juurakko ym. 2007, 6.)

Varamummot ja -vaarit toimivat esimerkiksi päiväkodeissa ja Mannerheimin lastensuojeluliiton perhekahviloissa sekä kerhoissa. Perustana varamummotoiminnassa on vapaaehtoisuus ja luottamuksellisuus. Toiminnassa pyritään saattamaan ikääntyneitä ihmisiä toimimaan muiden kuin omien lastenlastensa kanssa ja näin tukemaan hyvää lapsuutta. Toiminta mahdollistaa aktiivisille suurille ikäluokille antoisan vapaaehtoistyön tekemisen. (Mannerheimin lastensuojeluliitto.)

Mannerheimin lastensuojeluliitto kehitti ja kokeili sukupolvien välistä vuorovaikutusta tukevaa toimintaa vuosina 2003–2005. Toimintaa järjestettiin kolmella pilottialueella, Pohjois-Savossa, Varsinais-Suomessa ja Keski-Suomessa. Toimintaan osallistuneita isovanhempia kutsuttiin eri alueilla eri nimikkeillä. Käytettyjä termejä olivat esimerkiksi varaisovanhempitoiminta, varamummo- ja pappatoiminta sekä kylämummo- ja vaaritoiminta. Toiminnasta käytetyissä käsitteissä on paikkakuntakohtaisia eroja. (Juurakko ym. 2007, 9.)

Varamummot ja -vaarit ovat vapaaehtoistoiminnasta kiinnostuneita aikuisia ja haluavat olla läsnä lasten arjessa, antaa aikaansa ja hyödyntää elämänsäkokemustaan (Juurakko ym. 2007, 8). Opinnäytetyömme liittyy Mannerheimin Lastensuojeluliiton Kuopion yhdistyksen varamummotoimintaan. Mannerheimin Lastensuojeluliiton Pohjois-Savon piirin Kuopion yhdistys on käynnistänyt Kuopiossa keväällä 2010 varamummotoiminnan, joka mahdollistaa sukupolvien välistä vuorovaikutusta ja tuo iloa sekä lapsille että aikuisille.

Työmme on kvalitatiivinen tutkimus, jossa haastattelemme vapaaehtoisia varamummoja sekä lasten vanhempia. Teemahaastatteluilla selvitämme varamummojen ja perheiden odotukset, toiveet ja ajatukset toiminnan suhteen. Selvitämme myös mikä sai heidät lähtemään toimintaan mukaan sekä mistä he olivat kuulleet toiminnasta. Tarkoituksenamme on saada selville, miten varamummot sekä perheet kokevat kohtaamiset puolin ja toisin. Analysoimme myös, miten varamummotoiminnalla tuetaan lapsiperheiden arkea ja lapsen hyvinvointia. Avainsanoja työssämme ovat vapaaehtoistyö, varamummotoiminta, varamummo, isovanhempi ja isovanhemmuus.

Tutkimuksemme myötä huomasimme, että vastaavanlainen toiminta on Suomessa lisääntynyt. Usein sitä järjestävät erilaiset järjestöt. Kuopion yhdistys käyttää toiminnastaan termiä varamummotoiminta, jota mekin käytämme työssämme. Työmme tavoitteena on kerätä Kuopion varamummotoiminnasta lisää tietoa. Kerätyn tiedon pohjalta yhdistys voi kehittää toimintaa. Haluamme tällä tutkimuksella selvittää sukupolvityön merkitystä lasten ja perheiden näkökulmasta. Työssämme on myös varamummojen näkemys toiminnan kehittämisestä.

2 PERHEET JA ISOVANHEMMUUS YHTEISKUNNAN MUUTOKSESSA

Isovanhempien merkityksestä lastenlasten elämässä on alettu puhua sekä tutkia enemmän viime vuosina. Sukupolvien väliset suhteet ovat muuttuneet monella tapaa yhteiskunnallisten muutosten myötä. Sukupolvien välille on syntynyt esteitä ja haasteita, jotka eristävät sukupolvet toisistaan. (Gauthier 2002, 265.)

Suomen historian aikana yhteisöiden, perheiden ja yksilöiden väliset suhteet ovat muuttuneet useaan otteeseen. Suomen historia voidaan jakaa karkean jaon mukaan kolmeen eri vaiheeseen. Nämä vaiheet ovat maatalousyhteiskunnan aika, teollinen aika, ja palvelu- ja tietoyhteiskunnan aika. Perhekäsitys, joka määrittelee perheen arkea ja elämää sekä perheenjäsenten välisiä suhteita ja rooleja, on ollut erilainen jokaisella aikakaudella. Yhteiskuntarakenteemme on jatkuvan muutoksen alla. (Vilen ym. 2006, 56–57.)

Maatalousyhteiskunnan aikaan maatalous oli ihmisten pääelinkeino ja kaikki perustui omavaraisuuteen. Omavaisuuden perustana on, että ruoka ja muut hyödykkeet tuotetaan itse tai hankitaan paikallisilta tuottajilta. Työnteon ohessa perheessä mahdollistuivat myös hoiva sekä huolenpito. Saman katon alla saattoi asua useita eri sukupolvia, mikä mahdollisti saumattoman yhteistyön eri ikäpolvien välillä. Ikäihmiset huolehtivat perheen pienimmistä vanhempien tehdessä maatalan töitä, ja vastavuoroisesti perheen vanhemmat lapset huolehtivat iäkkäämmistä perheen jäsenistä. Toimeentulon perustana oli, että perhe nähtiin taloudellisena yksikkönä. (Karisto, Takala & Haapola 1998, 132–133.)

Maatalousyhteiskunnan aikaan perheen merkitys oli laajempi kuin nykypäivänä. Samaan perheeseen katsottiin kuuluvan pääsääntöisesti kaikki samaa sukua olevat henkilöt. Yhteisöllisyys ja yhteisöiden keskinäinen yhteistyö olivat edellytyksenä toimeentulon turvaamiseksi. Väestönkasvu oli suurta maatalousyhteiskunnan aikaan. Perheisiin kuului paljon lapsia, ja lasten antama työpanos maatalan töille oli merkittävä. Sosiaalipalveluita ei tuohon aikaan vielä ollut. (Vilen ym. 2006, 57–58.)

Maatalousyhteiskunta alkoi muuttua 1800-luvun loppupuolella hiljalleen teollisen yhteiskunnan suuntaan. Teollinen tuotanto puolestaan tarjosi ihmisille mahdollisuuden palkalliseen työhön. Teollinen aikakausi käynnisti muuttoliikkeen kaupunkeihin ja kaupungistuminen alkoi. Teollistumisen myötä myös perherakenteet muuttuivat. Yksittäiset perheet irtautuivat hiljalleen isommista perheyhteisöistä, jolloin yhteisöiden

tarjoama huolenpito, hoiva ja perusturva eivät enää toimineet entiseen tapaan. Teollisena aikana perheet muodostuivat pääsääntöisesti ydinperheistä ja perhekäsitys muuttui familistiseksi. (Vilen ym. 2006, 58.) Sosiaalihuoltoa laajennettiin voimakkaasti 1920-1930-luvuilla yhteiskunnan lisääntyneiden palveluntarpeiden mukaan (Aaltonen, Ojanen, Sívén, Vihunen, Vilén 2000, 32).

Varsinainen teollistuminen ajoittuu vasta 1950-luvulle sotien jälkeiseen Suomeen. Työikäisestä väestöstä palkallista työtä teki jo 50 prosenttia kansalaisista 1950-luvulla. Muuttoliike maaseuduilta kaupunkeihin oli suurimmillaan vuosina 1960–1970, jota voidaan pitää varsinaisen kaupungistumisen aikana. Perheiden ongelmat alkoivat lisääntyä perherakenteiden muutosten sekä kaupungistumisen myötä. Syinä ongelmien lisääntymiseen olivat muun muassa perheiden verkostojen ja kontaktien väheneminen ja uudenlainen elinympäristö. (Vilén ym. 2006, 58–59.) Kaupungistumisen myötä 1970-luvulle tultaessa avioerojen määrän katsotaan myös nousseen merkittävästi (Jokinen & Saaristo 2000, 198).

Naisten lisääntyneen palkkatyössä käynnin seurauksena 1960-luvun aikana, myös perheiden sisäinen roolijako alkoi muuttua. Aikaisemmin yleinen perhemalli, jossa perheen isä tuo leivän pöytään ja äiti huolehtii kotitöistä ja lastenhoidosta, alkoi muuttua. Lasten määrä perheissä laski teollistumisen myötä. Lasten määrän vähenemiseen vaikutti myöhemmin myös ehkäisymenetelmien lisääntyminen. (Vilén ym. 2006, 58–59.) Avioliittojen rinnalle nousivat avoliitot, jotka tuomittiin aikaisemmin jyrkästi. Perhetyypit alkoivat myös moninaistua uusperheiden ja yksinhuoltajaperheiden lisääntyessä. (Sauli & Kainulainen 2001, 43.)

Perhesuhteiden muuttuessa yhteisöt eivät enää olleet turvaamassa yksilöiden hoivantarvetta. Yhteisöjen hoivan tilalle alettiin kehittämään toimivaa sosiaalipalvelujärjestelmää kansalaisten hyvinvoinnin turvaamiseksi. Suomesta oli muotoutunut hyvinvointivaltio 1980-luvulle mentäessä. Hyvinvointivaltion perustana on turvata kansalaisten hyvinvointi elämän kaikissa vaiheissa. Lasten kasvatus ja koulutus sekä vanhusten hoito olivat aikaisemmin tehtäviä, jotka hoidettiin perheissä tai perheyhteisöissä. Nyt yhteiskunta otti vastuukseen huolehtia muiden muassa näistä tehtävistä. Yhteiskunnan ottaessa enemmän vastuuta, myös perheiden asema on muuttunut. (Vilén ym. 2006, 60.) Perheestä on nykyisin tullut niin kuin yksilön ja yhteiskunnan välinen instituutio (Aaltonen ym. 2000, 43).

Lapsuuteen on vuosisatojen kuluessa pyritty kiinnittämään entistä enemmän huomiota. Lasten oikeuksien yleissopimus, jossa tunnustetaan lasten, sekä lapsuuden oikeudet on osaltaan ollut vaikuttamassa lapsuuden uudelleenlaiseen arvostamiseen. (Vornanen 2001, 20.) Lapsiperheiden ja lasten hyvinvointiin on Suomessa pyritty vaikuttamaan lainsäädännön turvin, lastensuojelulaki on tästä hyvä esimerkki. Lait ja asetukset toimivatkin hyvinvointiyhteiskunnan tukipilareina. Perheiden hyvinvointiin täytyisi kuitenkin kiinnittää Suomessa enemmän huomiota, sillä lasten hyvinvointi on suoraan yhteydessä heidän vanhempiansa hyvinvointiin. Työelämän muutokset ja perhe- ja yhteiskuntapolitiikka ovat keinoja, joilla on mahdollista vaikuttaa perheiden arkeen ja sitä kautta parantaa heidän hyvinvointia. (Vornanen 2001, 39.)

Suomessa saavutettiin 1990-luvun alussa hyvinvointivaltion huippu (Jokinen & Saariisto 2006, 139). Laman seurauksena sosiaalipalveluita ja etuuksia karsittiin tuntuvasi 1990-luvulla, eikä niitä enää laman jälkeenkään palautettu entiselle tasolle. Nykyisin Suomessa linja on samankaltainen. Palveluita ei enää pyritä laajentamaan, vaan pikemminkin niitä karsitaan. Lapsiperheiden arjessa lama näkyi selkeästi perheiden taloudellisen tilanteen heikkenemisenä. Säästötoimet vaikuttivat niin yksittäisten ihmisten, kuntien kuin valtionkin talouteen. (Törrönen 2001, 6.) Lapsiperheille myönnettäviä etuuksia heikennettiin samalla kuin työttömyys koetteli monen perheen arkea. Tilastollisesti lapsiperheet selvisivät 1990-luvun lamasta muuta väestöä paremmin, mutta vielä on perheitä, joissa laman seuraukset ovat edelleen nähtävissä. Ongelmat kasaantuvat usein samoille perheille. (Vilén ym. 2006, 62–63.)

Elämme 2000-luvulla jälkimodernia tai jälkiteollista aikaa. Valtaosa työssäkäyvistä ihmisistä työskentelee palvelualoilla tai tietotyön parissa. Täten nyky-yhteiskuntaa voidaan nimittää myös palvelu- ja tietoyhteiskunnaksi. Muutos maatalousyhteiskunnasta tämän päivän yhteiskuntaan on ollut merkittävä. Suomessa on 2000-luvulla hyvät kouluttautumismahdollisuudet ja perusturva, ja elintasomme on korkea maailmanlaajuisestikin katsottuna. Elämäntapamme ovat muuttuneet, ja niihin kuuluvat nautintojen hakeminen elämän eri osa-alueilla sekä kuluttaminen erilaisiin palveluihin ja hyödykkeisiin. (Vilén ym. 2006, 60.)

Monessa lapsiperheessä tasapainoilu työn ja perhe-elämän välillä on arkipäivää. Vanhempien ja lasten keskenään viettämä aika on töiden vuoksi vähentynyt. Yhteisen ajan puutteesta kärsivät ennen kaikkea perheet, joissa on alle kouluikäisiä lapsia.

Lapsiperheiden vanhemmat käyttävät työn tekemiseen muuhun työväestöön nähden keskimääräistä enemmän aikaa. Tämän lisäksi ylitöiden tekeminen on lisääntynyt. (Bardy, Salmi & Heino 2001, 149–150.)

Tietoyhteiskunnassamme työ ei aina ole sidonnainen tiettyyn aikaan ja paikkaan. Töitä voi tehdä tietokoneen välityksellä myös kotona. Töiden tuominen kotiin vaikuttaa perheen keskeiseen aikaan ja arjen käytäntöihin. Perheelliset työssäkäyvät ihmiset kaipaavat työelämältä lisää joustavuutta, säännöllisyyttä ja vaikuttamismahdollisuuksia. Tämä mahdollistaisi sen, että työntekijä pystyisi oman tilanteensa mukaan säätelemään työpäivänsä pituutta. (Rönkä & Kinnunen 2002, 105.)

Kodin ulkopuoliset sosiaaliset kontaktit ovat vähentyneet perheiden arkielämän rytmin muuttuessa. Verkostot perheiden ympärillä ovat myös supistuneet ja yhteyttä sukulaisiin pidetään usein omien yksilöllisten tarpeiden mukaan. Kyläilykulttuuri naapurien välillä ei myöskään ole samankaltaista kuin ennen, ja naapurisuhteet ovat monesti hyvin etäisiä. (Vilén ym. 2006, 62.)

Perhekasitys 2000-luvulla on yksilön tarpeita korostava, eli individualistinen. Koko Suomen väestömäärään nähden lapsien määrä väestöstä on laskenut viimeisten vuosikymmenien aikana huomattavasti. Samoin perheet ovat pienentyneet ja perherakenteet muuttuneet. (Sauli & Kainulainen 2001, 55.) Erilaisia perhetyppejä on tullut lisää avio- ja avoliittojen hajoamisen seurauksena. Uusperheet ovat yleistyneet. Uusperhe tarkoittaa perhettä, jossa vanhemmilla voi olla keskenään omia lapsia, mutta perheeseen kuuluu myös lapsia toisen tai molempien vanhempien aikaisemmista liitoista. Yksinhuoltajaperheet ovat myös yleistyneet. Yksinhuoltaja voi olla omien tiedostettujen valintojen myötä, tai vanhempien välisen suhteen päättymisen seurauksena. (Kartovaara 2007, 37, 54.)

2.1 Isovanhemmuuden merkitys

Sana vanhemmuus sisältyy sanaan isovanhemmuus. Isovanhempi on ”iso vanhempi” siksi, että oma jälkikasvu on saanut lapsen. Tunneside lapsenlapsen ja isovanhempien välillä muistuttaa hyvin paljon sidettä lapsen ja vanhempien välillä. Isovanhemmat huolehtivat lapsenlapsistaan ja kiinnittyvät heihin kuin omiin lapsiinsa. Heidän välinen suhde poikkeaa kuitenkin vanhemman ja lapsen välisestä suhteesta. Toimivassa vuorovaikutussuhteessa isovanhemmat ovat vanhempien kasvatuskumppaneita. (Fågel & Rotkirch 2010, 33.)

Rakkaus isovanhemman ja lapsenlapsen välillä kuvataan usein helpompana ja suloisempana kuin omaan lapseen kohdistuvat tunteet. Isovanhemman ja lapsenlapsen väliseen suhteeseen ei sisälly yhtä paljon vastuuta ja huolta kuin vanhemmuuteen. Ehkä siitä syystä, että kasvatusvastuu kuuluu pääsääntöisesti lapsen vanhemmille. Äidit voivat olla väsyneitä ja kokevat itsensä riittämättömäksi perheen arjessa, kun taas mummot voivat olla uteliaita, täynnä onnea ja iloa lapsenlapsensa aina nähdessään. Naiset voivat olla mummona ja äitinä toistensa vastakohtia. (Fågel & Rotkirch 2010, 33.)

Kaikki isovanhemmat ovat erilaisia, eri ikäisiä ja eri tyylisiä. Osa on suorittanut kansakoulun, toiset ovat korkeasti koulutettuja, on sairaita ja on terveitä isovanhempia. On isovanhempia, joille lapsenlapset ovat elämän tärkein asia, mutta myös heitä, joiden yhteydenpito on jäänyt jostakin syystä vähäiseksi. Erilaisia isovanhempi tyyppejä on yhtä monta, kuin on isovanhempiakin. (Dieckmann 2002, 10.)

Nuorilla isovanhemmilla on etunaan tuoreet muistot omasta lapsuudestaan. Sitä kautta he voivat paremmin ymmärtää nuorempia sukupolvia, niin lapsenlapsia kuin heidän vanhempiaan. Iäkkäämmillä isovanhemmilla puolestaan on etunaan iän mukanaan tuoma elämän viisaus ja kokemus. Yksin eläviä ja yksinäisiä isovanhempia on paljon. On päädytty avioeroon, tai puoliso on kuollut. Heille lastenlasten merkitys voi olla korvaamaton. Lapsenlapset tuovat elämään uutta sisältöä, valoa ja uskoa tulevaisuuteen. Monelle isovanhemmalle on myös tärkeää nähdä sukupolvien ketjun jatkuvuus. (Dieckmann 2002, 10–12.)

Isovanhemmat tarjoavat lapselle aikaa, turvallisuutta, elämyksiä sekä elämän kokemusta. Vastavuoroisesti lapset tuovat isovanhemman elämään iloa ja uutta sisältöä. Isovanhemman ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa isovanhemmat siirtävät perimätietoa lapsenlapsilleen. Usein lapset pääsevät kokemaan aivan uusia asioita isovanhempiensa kanssa, esimerkiksi vaarin ja lasten väliset luonto- ja kalastusretket. Sukupolvien välisessä vuorovaikutuksessa isovanhempi ja lapsi toimivat yhdessä toisiaan tukien. Sukupolvien ketju vahvistuu kulttuuriperinnön siirtyessä sukupolvelta toiselle. (Juurakko ym. 2007, 9.)

Isovanhemmat välittävät, opastavat ja jakavat elämänsä lastenlapsien kanssa. Yksi isovanhemmuuden päätehtävistä on elämästä kertominen. Isovanhempien kertomukset omasta lapsuudestaan ja sukupolvelta toiselle periytyvä perimätieto rikastuttavat lasten elämää ja mielikuvitusta. Kertomuksilla lapset saavat käsityksen elämän-

kaaresta; ennen minua on ollut elämää ja vielä minun jälkeenikin tulee olemaan elämää. Suvun historian tietämys lisääntyy ja lapsen minäkuva kehittyy sitä myötä. Lapsi saa myös käsityksen, että hän kuuluu sukuun, eikä ole yksin. (Laru, Oulasmaa & Saloheimo 2010, 109.)

Lapsenlapset oppivat isovanhemmiltaan myös tiettyjä perinteitä. Isovanhemmat voivat opettaa esimerkiksi käsitöitä, leipomista ja erilaisia asioita, joita lapselle ei välttämättä kotona esitellä. Uusien asioiden oppiminen on tärkeätä lapsen kehityksen kannalta. Isovanhempien ja lastenlasten välisestä suhteesta hyötyvät molemmat osapuolet. Isovanhemmat oppivat puolestaan lastenlapsilta nykyajan nuorisokulttuuria ja esimerkiksi tietotekniikan taitoja. Yhteisten hetkien myötä voi syntyä molemminpuolinen luottamus ja toimiva vuorovaikutussuhde. Toimiva vuorovaikutussuhde näiden kahden osapuolen välillä voi olla merkittävässä roolissa lapsen kasvaessa murrosikänsä. Lapsen voi olla myöhemmin helpompi puhua isovanhemmilleen, kun kotona tunteet ovat kuumentuneet, eikä yhteisymmärrystä asioihin aina löydy. Turvallisia aikuisia ei lapsen elämässä ole koskaan liikaa. (Laru, Oulasmaa & Saloheimo 2010, 109–110.)

Isovanhempien merkitys on viimevuosikymmeninä korostunut. Ihmiset elävät aikaisempaa pidempään, mikä tarkoittaa sitä, että yhä useammalla lapsella on nykyaikana mahdollisuus tutustua isovanhempiinsa. Samalla kuin yhteisiä vuosia on tullut lisää, tarjoaa se myös enemmän annettavaa sukupolvien välille. Vanhemmat kärsivät usein työkiireistä ja stressistä. Tällaisessa tilanteessa isovanhempien tarjoama apu ja tuki ovat tärkeitä. Isovanhemmat pystyvät tarjoamaan usein lasten kasvatuksellista, hoitollista ja taloudellistakin apua. (Fågel, Rotkirch & Söderling 2010, 6.)

Elämänkäännekohtaisissa ja kriiseissä isovanhemmat ovat tärkeässä roolissa perheelle. Perheen hajoaminen avioeron tai kuoleman takia, lapsen sairastuminen, työttömyys, ja muissa perheen kriiseissä isovanhemman tarjoama panos voi olla merkittävä. Isovanhemmat tarjoavat lapselle turvallisuutta ja jatkuvuutta tilanteissa, joissa lapsen vanhemmat ovat uupuneita ja kriisissä. Esimerkiksi erotilanteessa isovanhemmat pysyvät lapsen rinnalla, vaikka toinen lapsen vanhemmista muuttaisi pois. Isovanhemman tarjoamalla tuella voi olla lapsen kannalta jopa syrjäytymistä ennaltaehkäisevä vaikutus. (Fågel, Rotkirch & Söderling 2010, 6–7.)

2.2 Isovanhemmuuden haasteita muuttuvassa yhteiskunnassa

Aikuisten ja lasten välinen yhdessä viettämä aika on vähentynyt. Tämä voidaan nähdä uhkana lasten hyvinvoinnin kannalta. Lasten kanssa vietetyn ajan riittämättömyys on havaittavissa niin päiväkodeissa kuin lasten perheissäkin. Päiväkodeissa ja monissa muissa työpaikoissa vaaditaan lisää tehokkuutta, vähennetään henkilöstön määrää sekä suurennetaan lapsiryhmiä. Tämä uuvuttaa työntekijöitä, eikä heillä ole mahdollisuuksia vastata lasten tarpeisiin yhtä hyvin kuin aikaisemmin. (Bardy, Salmi & Heino 2001, 142.)

Aikaisemmin perherakenteet mahdollistivat isovanhempien läsnäolon, koska sukulaiset asuivat usein lähellä toisiaan. Silloin koko naapurusto auttoi ja osallistui lasten hoitamiseen ja kasvattamiseen. Nykyään yhteisöllisyys ja yhteisön tarjoama tuki on kadonnut ihmisten elämästä. Sukupolvien ketjun katkeaminen voidaan nähdä yhtenä nyky-yhteiskuntamme ongelmista. Sitä myötä myös vanhempien sukupolvien erityisosaaminen jää hyödyntämättä. (Ijäs 2004, 25.)

Nykyään ihmiset saattavat joutua muuttamaan töiden tai opiskelupaikan takia toiselle paikkakunnalle tai jopa ulkomaille. Muuttamisen seurauksena isovanhemmat voivat asua kaukana lapsenlapsistaan. Yhteydenpito puhelimitse on eri asia kuin nähdä toinen kasvotusten. Välimatkojen takia tapaamiset ovat harvassa. Isovanhempien ja lastenlasten välinen tunneside voi tästä syystä kärsiä. (Dieckmann 2002, 13.)

Tapaamisten harvenemista selitetään usein myös työkiireillä. Nykyaikana urakeskeisyys on lisääntynyt, jolloin läheisten tapaamiselle jää vähemmän aikaa. Avioerot ja riitatilanteet voivat myös etäännyttää lapsenlapset isovanhemmistaan. Ikääntyvien lisääntyvien terveysongelmien seurauksena tapaamiset voivat myös jäädä vähäiseksi. Ei ole aikaa eikä resursseja matkustaa vierailuille. (Dieckmann 2002, 13.)

Uusperheiden elämäntilanne tuo myös omanlaisensa haasteet yhteydenpitoon. Avioeroon voi päätyä isovanhemmatkin. Sen seurauksena on mahdollisuus, että isovanhemmat joutuvat eriarvoiseen asemaan lastenlasten tapaamisten osalta. Haasteena on myös sopiminen vierailuista isovanhempien uusissa kodeissa. (Fågel, Rotkirch 2010, 43.) Isovanhemmuuden erilaiset haasteet eivät kuitenkaan välttämättä tarkoita sitä, että täytyisi jäädä paitsi isovanhemmuuden iloista ja suruista. Varamummotoiminta vapaaehtoistyön muotona voi olla yksi vaihtoehto, joka mahdollistaa eri sukupolvien kohtaamisen. (Laru, Oulasmaa & Saloheimo 2010, 111.)

2.3 Vapaaehtoistoiminta yhteiskunnan voimavarana

Vapaaehtoistyöllä on monia merkityksiä ja nimiä, ja sitä voidaan katsoa monesta eri näkökulmasta. Vapaaehtoistyön toiminnan mahdollisuuksia on lukuisissa järjestöissä; harrastus- ja kulttuurijärjestöissä, urheilu- ja liikuntajärjestöissä, sosiaali- ja terveysjärjestöissä, asukasyhdistyksissä, työttömien yhdistyksissä ja ympäristöjärjestöissä. (Hakkarainen). Tässä opinnäytetyössä tarkastelemme sosiaalista vapaaehtoistyötä, ei esimerkiksi kulttuurista tai poliittista vapaaehtoistyötä.

Vapaaehtoistyöstä käytetään erilaisia nimityksiä, kuten kolmas sektori, hyväntekeväisyyssektori, voittoa tavoittelematon sektori tai välittävät verkostot (Lahtinen 2003, 11). Vapaaehtoistyö on osallistumista vuorovaikutukseen perustuvaan organisoituun auttamis- ja tukitoimintaan. Vapaaehtoistoiminta ei perustu palkkatyöhön, vaan auttajan motiivi on olla avuksi ja saada tehdä jotain tärkeää. (Eskola & Kurki 2001, 10.)

Vapaaehtoistoimintaa tehdään aina jossakin kontekstissa. Se on mahdollisesti yksilön lähipiiri, esimerkiksi naapurusto tai sukulaisten kesken. Paikkana voi olla myös laajempi yhteisö, seurakunta, kaupunginosa, kunta tai yhdistys. Henkisenä viitekehäksenä voi olla myös valtakunnallinen yhteisö tai tapahtuma. Vapaaehtoistyön henkinen konteksti voi ulottua myös yksilön lähipiiristä globaalille tasolle, esimerkiksi kansainvälisen järjestön tukeminen. (Harju 2005, 58.)

Käsite vapaaehtoistyö painottaa yksilön toimintaa. Vapaaehtoistyö on kuitenkin organisoitua toimintaa (Koskiahho 2001, 16). Järjestöt ovat tarttuneet sukupolvihaasteeseen ja kehittäneet erilaista sukupolvien välistä toimintaa. Käsite vapaaehtoistyö usein ymmärretään yksilöiden tai ryhmien konkreettiseksi toiminnaksi. Vapaaehtoistoiminta taas on yksilöiden ja ryhmien yhteen saattamista sitä organisoivien järjestöjen aloitteesta. On tärkeää, että järjestöt tuovat halukkaat toimijat yhteen, jotta sosiaalinen vapaaehtoistyö pääsee toteutumaan. Järjestöt muodostavat toiminnallaan sosiaaliyhteiskunnallista toimintaa. Sosiaaliyhteiskunnallinen toiminta pitää sisällään kolmannen sektorin, poliittisen omaehtoisen toiminnan ja vapaaehtoistoiminnan. Sosiaaliyhteiskunnallinen toiminta on valtion ja muiden julkisten viranomaisten toiminnan vastakohta. (Koskiahho 2001, 16–17.)

Sosiaalisen vapaaehtoistyön voidaan ymmärtää tähtäävän samankaltaisiin tavoitteisiin kuin sosiaalipolitiikkakin. Sosiaalinen vapaaehtoistyö voi kohdistua laajemmalle

sosiaalipoliittiselle alueelle, eli esimerkiksi vapaa-aikaan, koulutukseen, asumiseen, ympäristöön ja työelämään. (Koskiahio 2001, 16.) Vapaaehtoistoiminnasta on käytetty erilaisia käsitteitä yhteiskunnallisten muutosten eri vaiheissa. Vapaaehtoistyön ilmiötä on pidemmän ajan aikaperspektiivissä ollut talkootyö, armeliaisuus, vapaa huolto-työ ja hyväntekeväisyys, sekä viimeisten vuosikymmenten aikana vapaaehtoistointa, vapaaehtoisuus ja vapaaehtoistyö. (Nylund & Yeung 2005, 14.)

Merja Vahanen on pro gradussaan tutkinut sosiaalista varaisovanhemmuutta vapaaehtoistointana (Vahanen 2006). Vahanen pohtii gradussaan yhteisöllisyyden kehityssuuntaa. Sukuun ja asuinpaikkaan sidottu yhteisöllisyys heikkenee ja työhön ja harrastamiseen nojaava yhteisöllisyys pysyy entisessä merkityksessä. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että työavun osuus perinteisessä talkoomielessä vähenee ja samoin käy perinteisen naapuriavun luonnollisten kontaktien vähetessä. Vapaaehtoistointa tulee keskittymään oman elämän viihtyvyyden alueelle, ja itselle tärkeät asiat motivoivat yhä enemmän vapaaehtoistointaan. (Vahanen 2006, 11.)

Tulevaisuuden keskeinen suunta vapaaehtoisuustoiminnassa on tutkittu olevan lyhytaikainen vapaaehtoisuuden suuntaus. Se voidaan jakaa kolmeen näkökulmaan. 1. Hetkellinen vapaaehtoisuus eli lyhytkestoinen toiminta; 2. Harjoittelu vapaaehtoisuus; säännöllinen, mutta alle puoli vuotta kestävä vapaaehtoisuus esimerkiksi osana koulutusta, 3. Satunnainen vapaaehtoisuus; säännöllinen, mutta harva osallistuminen vaikkapa kerran vuodessa. (Nylund & Yeung 2005, 28.) Liisa Hokkasen mukaan (2003, 254) vapaaehtoinen auttaminen perustuu erilaisista lähtökohdista tulevien ihmisten kohtaamiseen (Hokkanen 2003, 254). Eri lähtökohdista tulevien ihmisten kohtaaminen ei kuitenkaan tarkoita hierarkkista auttaja-avun vastaanottaja-asetelmaa, vaan kohtaamisessa painottuvat ihmisten erilaiset taidot ja kokemukset (Nylund & Yeung 2005, 15).

Vapaaehtoistointa sopii kaiken ikäisille ja kaikille kiinnostuneille, ystävätoiminnassa mukana oleville, tukihenkilöille sekä avustajille. Vapaaehtoistointaa tehdään palkatta kanssaihminen hyväksi ja sen perustana on ihmisten omavastuu ja vastuu lähimmäisistä. Vapaaehtoistoinnalle on tarvetta, koska yhteiskunnan palkkatyönä tehtävä auttaminen ei riitä kaikkien tarpeisiin. Lapsiperheet tarvitsevat ja kaipaavat muuta kuin taloudellista tukea varsinkin, kun yhteiskunta vähentää julkisesti tuotettuja sosiaalipalveluja. Vapaaehtoisella toiminnalla on entisestäänkin suurempi arvo avun saajille. (Nyman 2003, 6.)

Vuodesta 1972 lähtien on Suomessa järjestetty ikäihmisille ”Vanhustenviikko” teemaviikko. Vuoden 2011 vanhustenviikon teemana oli ”Vapaaehtoisuus voimavarana”. Ikäihmiset Suomessa on suuri voimavara, ja järjestöt ovat hyvä vaihtoehto eläkkeelle siirtyvälle. Virkeät seniorit kun pystyvät työskentelemään monen eri vapaaehtoistyön saralla omien kiinnostuksen kohteiden mukaan. (Savon Sanomat 2011, 3.) Muun muassa Anne Birgitta Pessi on tutkinut suomalaista vapaaehtoistyötä, ja kokoomateoksessa *Hyvien ihmisten maa* pohtii tutkimuksensa tuloksia. Hänen ydinkysymyksensä on, missä määrin eläkkeelle jäävät suuret ikäluokat ovat kilpailukyky-yhteiskunnalle taakka. Missä määrin he voivat ylläpitää ja vahvistaa yhteiskunnan tai talouden toimintaperiaatteita, kuten esimerkiksi erilaisten palvelujen tuottajina ja kuluttajina. (Seppänen & Pessi 2011, 165.)

Vuonna 2000 ilmestyneessä suomalaista vapaaehtoistyötä koskevassa teoksessa Lapin yliopiston sosiaalitieteiden tohtori Petri Kinnunen kirjoitti suomalaisen kolmannen sektorin asemasta tuottaa julkisen sektorin kanssa palveluja yhteistyössä. Suomalaisen vapaaehtoistyön ja kolmannen sektorin yhteistyö valtion sosiaalihuollon kanssa on tietyillä tapaa ongelmallinen. (Kinnunen 2000, 93). Selvittämättä tarkemmin tässä Kinnusen avaamia ongelmia, tarkoitus on kirkastaa ajatusta siitä, että vapaaehtoistyötä ja kolmannen sektorin välistä yhteistyötä julkisen hyvinvoinnin palvelujen tuottamisena, tulisi tutkia ja kehittää enemmän.

2.4 Varamummotoiminta yhdistää sukupolvia

Varamummona toimiminen on eräänlaista tukihenkilötoimintaa, johon osallistujan tulee sitoutua pitkäaikaisesti. Varaisovanhempi tekee vapaaehtoista auttamistyötä, jossa lisääntyvät kummankin osapuolen hyvinvointi ja elämänlaatu. Auttamistyö perustuu vahvasti kohtaamiseen ja vuorovaikutukseen. (Vahanen 2006, 13.) Varamummotoimintaa ei voi suoraan määritellä vapaaehtoistoiminnaksi, sillä se on pikemminkin ihmissuhde, jossa on elementtejä tukihenkilötoiminnasta ja biologisesta isovanhemmuudesta (Vahanen 2006, 94).

Varaisovanhempitoiminta ei edellytä välttämättä minkäänlaista yhdistys/tukihenkilötoimintaa, sillä sitä voi toteuttaa myös yksityishenkilönä itsenäisesti. Jokainen varaisovanhempi valitsee sopivan toimintamuodon vaihtoehdoista. (Iljas 2006, 56.) Toiminnan tavoitteena on lisätä sukupolvien välistä yhteisöllisyyttä, ja näin myös edistää yksilöiden hyvinvointia (Juurakko ym. 2007, 9).

Varamummot ovat kiinnostuneita vapaaehtoistyöstä ja haluavat käyttää aikaansa lasten parissa. Varamummoilla ei välttämättä ole omia lapsenlapsia, tai heidän omat lapsenlapsensa asuvat kaukana. Varamummot puuhastelevat lasten kanssa isovanhempien tavoin. Toimintaan he tuovat mukanaan elämäkokemuksensa, mikä avaa uusia näkökulmia kaikille, jotka heidän kanssaan työskentelevät. Varamummot voivat toimia erilaisissa ympäristöissä, kuten päiväkodeissa, kerhoissa ja perhekahviloissa. (Juurakko ym. 2007, 8.)

Varamummotoiminnassa toimitaan ensisijaisesti lasten ja heidän perheidensä tukena ja kumppanina. Heidän välilleen syntyy kasvatuskumppanuutta. Kasvatuskumppanuus on lapsen vanhemman ja varamummon välistä kumppanuutta. Varamummo voi tukea vanhempuutta omien kokemustensa ja tietojensa kautta. Kasvatuskumppanuus varamummon ja vanhempien välillä ei ole ammatillista toimintaa, mutta se voi muodostua tärkeäksi suhteeksi molemmille osapuolille. (Juurakko 2007, 10.)

Parhaimmillaan varamummotoiminta lisää lapsen, vanhempien, sekä varamummon hyvinvointia. Varamummotoiminta perustuu aina vapaaehtoisuuteen. Sen myötä mukaan lähtevät varamummot ovat entistä innokkaampia ja motivoituneempia toimintaa kohtaan. (Opas Kylämummi ja -vaari -toiminnan käynnistämiseen 2007, 8.) Haasteena varamummotoiminnassa voi kuitenkin olla yksilön sitoutuminen toimintaan pidemmäksi aikaa (Vahnen 2006, 11).

Vapaaehtoistyön myötä varamummot pääsevät ylläpitämään omia erityistaitojaan ja laajentamaan läheisten verkostoaan mielekkäällä tavalla. Varamummo voi osallistua toimintaan omien voimavarojensa mukaan. Toiset osallistuvat toimintaan lähes täyspäiväisesti, kun taas toiset vain silloin tällöin. Toiminta, joka yhdistää sukupolvet, voi olla erittäin monipuolista. Lasten rikas mielikuvitus ja innostuneisuus tekevät yhteisistä hetkistä antoisia. (Juurakko 2007, 15.)

Vahnen (2006, 9) pohtii pro gradussaan *Sosiaalinen isovanhemmuus vapaaehtoistoimintana*. Millaista on tälle ajalle ja yhteiskunnalle ominainen vapaaehtoistyö sekä minkälaisia merkityksiä vapaaehtoistyö luo yksilölle. Halu osallistua vapaaehtoiseksi varaisovanhemmaksi syntyy tietynlaisten motivaatioiden kautta. Siinä ei ole kyse pelkästään altruismista, eli halusta auttaa, mutta kyse on myös oman elämän rikastuttamisesta. Usein ihmiset, jotka osallistuvat isovanhempitoimintaan, haluavat saada elämäänsä sisältöä ja kokemuksia kuin omista lapsenlapsistaan. (Vahnen 2006, 6.)

Vuonna 2002 perustettiin Suomen Isovanhemmat ry, jonka tehtävänä on toimia isovanhempien tukena ja järjestää sukupolvia yhdistäviä tilaisuuksia. Tukivaarit ry on käynnistänyt kouluvaaritoimintaa vuodesta 2000. Kouluvaarit toimivat kasvatustyössä oppilaiden ja opettajien apuna pääasiassa koulun alimmilla luokilla vapaaehtoisuuden pohjalta. (Kalliomaa 2008, 45.) Voimme todeta, että vapaaehtoisen sukupolvityön kenttä on laajentunut Suomessa Mannerheimin lastensuojeluliiton tekemän pilottiprojektin jälkeen vuosista 2003–2005. Monessa varaisovanhempitoimintaa koskevassa tutkimuksessa on kuitenkin todettu, että edelleen tämän tyyppinen vapaaehtoistoiminnan muoto on kysynnän ja tarjonnan kohtaamisen kanssa kehitysvaiheessa. Toivomme, että tutkimuksemme myötä varaisovanhempitoimintaa hyödynnetään enemmän lastensuojelussa. Vapaaehtoistyön kenttä ja lastensuojelu hyödyttävät toinen toistaan, jos kysyntä ja tarjonta saadaan kohtaamaan.

3 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS JA TUTKIMUSAINEISTON ANALYSOINTI

3.1 Tutkimuskysymykset ja tutkimusmenetelmä

Perehtyessämme aikaisempiin varaisovanhempitoimintaan liittyviin tutkimuksiin, huomasimme, että tutkimukset olivat tehty enimmäkseen varaisovanhempien näkökulmasta. Löysimme tutkimuksia, joissa oli tutkittu vapaaehtoisten ikäihmisten motivaatiota osallistua varamummotoiminta -kaltaiseen ryhmään. Usein tuloksista ilmeni, että heillä oli suuri halu päästä jakamaan elämäkokemustaan lasten kanssa. Halusimme tuoda tutkimukseksamme esille perheiden näkökulman. Halusimme löytää vastauksia siihen, miksi perheet haluavat tutustua tuntemattomaan vapaaehtoiseen ikäihmiseen. Kuinka vapaaehtoinen varamummo tukee vanhempia perheille sopivalla tavalla? Selvitimme varamummotoiminnan merkitystä perheiden hyvinvoinnin kannalta. Tavoitteenamme oli saada tuloksista esille sellaisia asioita, joilla toimintaa voidaan kehittää monimuotoisemmaksi ja toimivammaksi.

Tutkimus hyödyttää kaikkia siinä mukana olevia osapuolia. Toiminnan merkitystä vanhemmille saatiin selvittämällä tuen tarvetta. Minkälaisissa tilanteissa ja kuinka usein tukea tarvitaan? Minkälaista tukea perheet tarvitsevat, ja pystytäänkö varamummotoiminnalla vastaamaan perheiden tuen tarpeeseen? Oli myös tärkeätä selvittää toiminnan muoto, mikä palvelee parhaiten osapuolia.

Varamummojen näkökulman selvittäminen on toiminnan jatkuvuuden kannalta myös merkityksellistä. Varamummojen näkökulma mahdollistaa saada uusia toiminnasta kiinnostuneita vapaaehtoistyöntekijöitä mukaan toimintaan. Näin ollen yhä useammalla perheellä olisi mahdollisuus jakaa arkea varamummon kanssa. Varamummon ja perheen välisestä yhteistyöstä hyötyvät molemmat osapuolet. Tämän hetkisenä haasteena on varamummotoiminnan toimivuus ja jatkuvuus. Tässä asiassa kaivataan järjestön mukanaan tuomaa tietotaitoa ja toiminnan markkinointia. Järjestö saa tutkimustuloksista uutta materiaalia, joka on hyödyllistä suunniteltaessa toiminnan markkinointia, kehittämistä ja vakiinnuttamista.

Tutkimuskysymykset ovat:

1. Mitä varamummotoiminta merkitsee perheille ja vapaaehtoisille?
2. Kuinka toimintaa tulisi kehittää 1) perheiden
2) vapaaehtoisten näkökulmasta?

Tutkimus on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Laadullisen tutkimuksen perusperiaatteena on todellisen elämän kuvaaminen ja tutkiminen kokonaisvaltaisesti. Laadullisen tutkimuksen pyrkimyksenä on löytää tai paljastaa tosiasioita ja odottamattomia seikkoja. (Hirsjärvi, Remes & Saravaara 2007, 157.) Yksittäiset kokemukset ja niistä tuotetut kertomukset voivat syventää yleistä ymmärrystä tilanteesta, joissa ihmiset toimivat (Erkkilä 2005, 204). Toiminnassa mukana olevien perheiden ja varamummojen näkemykset ja kokemukset toiminnasta antavat käsitystä tilanteesta.

Tutkimuksessamme pääpaino on lasten ja perheiden näkökulma. Lasten ja perheiden näkökulman valitsimme ajatellen suuntautumistamme varhaiskasvatuksen puolelle. Varamummojen näkökulman tutkiminen työssämme oli myös tärkeää toiminnan jatkuvuuden kannalta. Esittelemällä varamummojen kokemuksia toiminnasta, voivat uudet vapaaehtoiset varamummot kiinnostua siitä. Tämä edesauttaa perheiden mahdollisuuksia saada oma varamummo.

3.2 Teemahaastattelu aineistonkeruumenetelmänä

Valitsimme aineiston pääkeruumuodoksi teemahaastattelut. Teemahaastattelut valitsimme siksi, että uskoimme saavamme niiden kautta laajemmin tietoa kuin selkeästi rajatuilla kysymyksillä. Teemahaastattelu sijoittuu lomakehaastattelun ja avoimen haastattelun väliin. Teemahaastattelussa ei esitettyjen kysymysten tarvitse olla tarkasti määriteltyjä, eikä niitä tarvitse esittää tietyssä järjestyksessä, mutta kysymysten aihepiirit ja teemat tulee miettiä tarkkaan. Selkeästi määriteltyjen teemoilla teemahaastatteluaineistoa on helpompi hallita ja analysoida. (Viinamäki & Saari 2007, 34–35.)

Teemahaastattelua voidaan pitää puolistrukturoituna haastatteluna, sillä vaikka haastattelu tapahtuisikin melko väljästi, ovat teemat ja aihepiirit kaikille haastateltaville samat. Hyviä puolia on sen joustavuus. Jos jokin asia unohtuu kysyä, siihen voi palata haastattelun edetessä. Teemahaastattelurunko ei ole yksityiskohtainen haastattelurunko, vaan teema-alueluettelo. Teema-alueluettelo toimii haastattelutilanteessa muistilistana, ja se ohjaa myös haastattelun kulkua. Teema-alueiden tulisi olla sen verran väljiä, että tutkittavan ilmiön kaikki mahdolliset ilmenemismuodot voivat nousta haastattelutilanteesta esiin. (Viinamäki & Saari 2007, 34–35.)

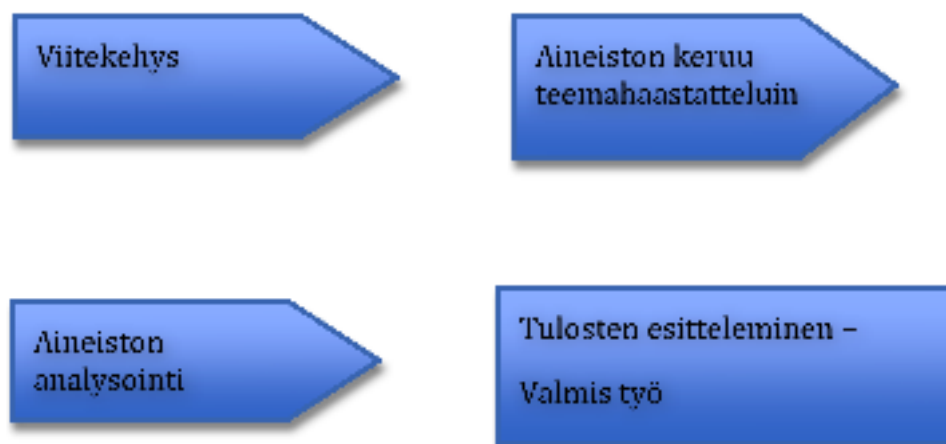
Haastateltavia tutkimuksessa oli yhteensä 7, joista yksi oli vapaaehtoistyöntekijä, yksi toiminnassa mukana ollut varamummo ja loput viisi olivat äitejä. Haastateltavan anonymiteetin suojaamiseksi tutkimuksessa käytettiin jokaiselle omaa koodinimeä. Koodinimet ovat H1, H2, H3, H4, H5, H6 ja H7. Haastattelut pidettiin perhekahvilassa, josta myös vapaaehtoiset haastateltavat löytyivät. Haastattelu pidettiin perhekahvilan yläkerrassa rauhallisessa tilassa. Vanhemman ollessa haastattelussa, toiset huolehtivat hänen lapsistaan alakerrassa. Näin saatiin haastateltavan huomio kohdistettua täysin tilanteeseen. Tyypillistä tässä tutkimusmenetelmässä on, että myös haastateltavat voivat tarkentaa kysymyksiä, eikä tarkentaminen näin ollen ole vain haastattelijan tehtävä. Haastattelutilanne voi parhaimmillaan olla vuoropuhelua osapuolten kesken. (Viinamäki & Saari 2007, 38–39.)

On tärkeää, että tutkija on sisäistänyt teema-alueet hyvin. Haastattelun luontevan kulun kannalta on hyvä, että tutkija osaisi teema-alueensa ilman paperia. Vaikka tarkkoja kysymyksiä ei olisi, voi haastattelijä valmistautua lisäkysymyksien tekoon jo etukäteen. Ennen haastattelua kiinnitetään huomiota paikkaan ja varataan tilanteeseen tarpeeksi aikaa. Loppujen lopuksi kuitenkin kerätyn aineiston litterointi ja analysointi ovat vaativin ja aikaa vievin osuus. (Viinamäki & Saari 2007, 41.)

Haastattelut etenivät luontevasti ja kestivät keskimäärin noin 40 minuuttia. Pyrimme luomaan tilanteista rentoja keskustelemalla aluksi muita yleisiä asioita ja kertomalla heille miten tilanne tulee etenemään. Ennen haastatteluita kysyimme lupaa tilanteen nauhoittamiseen. Kaikki osallistujat antoivat siihen suostumuksensa kirjallisesti. Halusimme nauhoittaa haastattelut väärinymmärrysten välttämiseksi. Halusimme saada työhömme myös suoria lainauksia, koska ne ovat osa luotettavuutta ja elävöittävät tekstiä. Monesti asiat tulevat myös selvemmin esille suorana lainauksena.

3.3 Opinnäytetyön prosessi

Kaaviossa 1 kuvataan työvaiheiden etenemistä tutkimuksessamme. Aloitimme työn viitekehukseen tutustumisella ja keräämisellä. Teemahaastattelut tehtiin tutkimuskysymysten sekä viitekehukseen pohjautuen. Aineistoa kertyi litteroituna 26 sivua yhteensä. Analysoinnin ja viimeistelyn jälkeen työ esitellään arvioivalle opettajalle sekä opponentille. Työtä arvioi myös toimeksiantajamme.

KAAVIO 1. Työvaiheiden eteneminen

Aloitimme työstämään opinnäytetyömme keväällä 2010 perehtymällä löytämäämme kirjallisuuteen, artikkeleihin, tutkimuksiin ja tutkielmiin. Varamummokäsité on vielä melko uusi, joten ongelmanamme oli löytää aiheeseen liittyvää teoretietoa. Kirjallisuutta löytyi jonkin verran, mutta moni kirja käsitteli aihetta elämäkerrallisen tiedon kautta. Opinnäytetöitä ja pro gradu-tutkielmia aiheesta liittyen löytyi jonkin verran. Tosin suurin osa aikaisemmista tutkimuksista käsitteli aihetta ikäihmisten näkökulmasta. Aikaisempiin tutkimuksiin ja tutkielmiin perehtymisen myötä pystyimme löytämään uusia asiasanoja, joilla teoriakirjallisuutta oli helpompaa löytää.

Teoriaosuudessa päätimme käsitellä yhteiskunta ja -perherakenteiden muutoksia, koska koimme, että niiden seurauksena lapsiperheiden tuen tarve on kasvanut. Käsittelemme myös isovanhemmuutta, vapaaehtoistyötä sekä varamummotoimintaa. Isovanhemmuus liittyy vahvasti varamummouteen ja varamummuus on puolestaan

vapaaehtoisuuteen perustuva toiminnan muoto. Vapaaehtoisella varamummotoiminnalla tuetaan taas perheiden hyvinvointia.

Aineiston keräsimme haastattelemalla toiminnan aloittanutta varamummoa, vapaaehtoistyöntekijää sekä Mannerheimin Lastensuojeluliiton perhekahvilassa vierailevia lasten vanhempia. Haastattelemallamme vapaaehtoistyöntekijällä oli vuosien kokemus perheiden parissa tehtävästä työstä. Hän oli myös itse isovanhempi. Koimme, että vapaaehtoistyöntekijällä oli paljon kokemusperäistä tietoa, mikä hyödytti meidän tutkimustamme. Haastateltavat löytyivätkin melko helposti, sillä innokkuutta ja uteliaisuutta aiheittamme kohtaan osoitettiin paljon. Haastattelut tehtiin syksyn 2011 aikana.

3.4 Tutkimusaineiston käsittely

Sisällön analyysin teimme teemoittelulla. Teemoittelu on yksi laadullisen aineiston analysointitapa. Teemoittelussa teemat muodostetaan aineisto -tai teorialähtöisesti. Tutkimuksessamme on käytetty teemoittelua teorialähtöisesti. Teemoittelulla tarkoitetaan aineiston pilkkomista ja järjestämistä erilaisten aihepiirien mukaan. Tarkoituksena on nostaa esiin tutkimusongelmaa valaisevia teemoja. Toisin sanoen aineistosta pyritään löytämään ja erottelamaan tutkimusongelman kannalta olennaiset aiheet. Teemoittelussa käytetään koodausta. Tutkimuksessa on käytetty koodausta erottelamaan haastateltavat toisistaan. Usein teemoittain järjestetyssä aineistossa hyödynnetään sitaatteja kuvaamaan eri teemoja. Sitaatteja käytetään perustelemaan tutkijan tulkintaa, esimerkkejä aineistosta, elävöittämään tutkimusraportin tekstiä tai kertomuksina aineistosta. Olennaista teemoittelussa on aineiston ja teorian yhteys. (Eskola & Suoranta 1998, 174–180.)

Teemahaastatteluiden tulokset jaoteltiin kahteen ryhmään, perheiden vastauksiin sekä vapaaehtoistyöntekijän ja varamummon vastauksiin. Perheille oli oma kysymysrunkonsa, ja vapaaehtoistyöntekijälle ja varamummolle oma yhteinen haastattelurunko. Päädyimme kahteen eri haastattelurunkoon sen takia, jotta saisimme yksityiskohtaisemmin suunnattua teemojen kysymykset kohderyhmälle. Teemahaastattelun rungot ovat liitteinä työn lopussa.

Haastattelun sisältö jakautui viiteen teemaan, jotka pohjautuivat tutkimuskysymyksiimme. Ennen itse teema-alueita kyselimme haastateltavien taustatietoja. Taustatiedoissa selvitimme vastaajan iän, sukupuolen, elämäntilanteen, ammatin sekä lasten

lukumäärän ja heidän iät. Taustatietojen kautta saimme käsityksen kuinka ihmisen taustat vaikuttavat mahdolliseen tuen tarpeeseen.

Perheiden haastattelulomakkeessa ensimmäisessä teemassa käsiteltiin ennakkokäsityksiä varamummotoiminnasta. Ennakkokäsitykset selventävät perheiden kokemuksia varamummoista sekä mistä perheet ovat kuulleet toiminnasta. Tällä tiedolla pyrimme saamaan selville syitä siihen, mikä on saanut perheet lähtemään mukaan varamummotoimintaan, sekä minkälaisia kokemuksia heillä on ollut aikaisemmin varamummotoiminnasta.

Toinen teema käsitteli isovanhemmuuden merkitystä perheille. Tässä teemassa käsiteltiin perheiden suhteita heidän biologisiin isovanhempiinsa. Toinen teema käsitteli minkälaista tukea isovanhemmat perheille tarjoavat ja kuinka usein. Selvittämällä perheiden suhteita heidän biologisiin isovanhempiinsa saimme käsityksen varamummotoiminnan tarpeellisuudesta.

Kolmas teema käsitteli vapaaehtoistyötä. Teema selvensi perheiden aikaisempia kokemuksia vapaaehtoistyöstä ja heidän suhtautumista siihen. Teemassa käsiteltiin perheiden tarvetta ulkopuoliselle avulle. Käsittelimme positiivisia ja negatiivisia kokemuksia vapaaehtoistyötä kohtaan.

Neljännessä teemassa käsiteltiin sukupolvien ketjun merkitystä vanhemmille. Äideiltä saatiin tietoa siitä, mitä vanhemmat sukupolvet voivat tarjota nuoremmille sukupolville. Tieto tarkensi heidän odotuksiaan varamummotoimintaa kohtaan.

Viides teema käsitteli perheiden toiveita ja kehitysideoita varamummotoimintaa kohtaan. Selvitimme viidennessä teemassa toiminnan markkinointiin liittyviä asioita. Selvitimme myös, minkälainen toiminnan muoto palvelisi eri osapuolia parhaiten.

Varaisovanhemmille ja vapaaehtoistyöntekijälle tarkoitettu haastattelulomake alkoi taustatiedoilla. Kysyimme haastateltavan ikää, ammattia, onko omia lapsen lapsia sekä onko työelämässä vai eläkkeellä.

Varaisovanhempien ja vapaaehtoistyöntekijän haastattelulomake ei eronnut teemojen suhteen perheille tarkoitettua lomakkeesta. Ensimmäinen teema käsitteli ennakkokäsityksiä varamummotoiminnasta. Teemassa kysyttiin mikä sai heidät lähtemään

mukaan toimintaan sekä mistä he olivat kuulleet siitä. Kysyimme myös, kuinka ennakkokäsitykset toiminnasta muuttuivat tutustuttua siihen paremmin.

Toisessa teemassa oli aiheena isovanhemmuus. Mielestämme oli tärkeää tietää, onko toimintaan tulleilla varamummoilla ja vapaaehtoistyöntekijällä omia lapsen lapsia. Teemassa kysyttiin isovanhemmuuden haasteita sekä parhaita puolia.

Kolmas ja neljäs teema käsittelivät vapaaehtoistyötä sekä haastateltavien omia voimavaroja vapaaehtoistyötä kohtaan. Sukupolvien ketjun merkitys oli teeman oleellisin osa-alue. Se selvitti toimintaan mukaan tulemisen motivaatiota sekä kokemusta oman toiminnan merkityksellisyydestä. Viidennessä teemassa selvitimme toiveita sekä kehitysideoita varamummotoimintaa kohtaan.

4 TUTKIMUSTULOKSET

4.1 Perheiden haastattelut

Taustatiedot

Kaikki haastateltavat olivat naisia. Iältään he olivat 28–41-vuotiaita. Suurin osa vastaajista oli toisen asteen koulutuksen käyneitä kotiäitejä. Lapsia perheessä oli keskimäärin kolme. Lapset olivat iältään 3 kk – 9-vuotta.

Varamummotoiminta

Useimmat haastateltavista empivät kysyttäessä ennakkokäsityksiä varamummotoiminnasta. Vastaukset alkoivat usein sanoilla *eikös ja onko se näin, että..* Varamummotoiminta oli kaikille haastateltaville jossain määrin tuttua, kaikki olivat kuulleet toiminnasta aikaisemmin. Toiminnasta oli saatu tietoa muun muassa Kirkko- ja Koti lehdestä, perhekahvilasta, ystäviltä, lehtiartikkelista ja televisiosta. Suurin osa kaipasi lisätietoa toiminnasta.

– aikaisemmin ei ollut toiminnalle tarvetta, nyt kun asia olisi ajankohtainen, niin ei mistään löydy tietoa.

Kolme äideistä olivat tavanneet perhekahvilan varamummot. Kontaktit varamummoihin jäivät tutustumisen tasolle, koska yhteiset tapaamiset olivat harvassa. Perhekahvila on avoinna kerran viikossa, eikä kaikki perheet eikä varamummot käyneet säännöllisesti kahvilassa. Tästä syystä perheiden ja varamummon väliset kontaktit eivät päässeet syventymään, ja kontaktien luonteet vaihtelivat eri perheiden välillä.

Joillakin haastateltavilla oli sellainen käsitys, että varamummot toimivat tukihenkilön tavoin. Useimpien käsitys oli, että varamummo tulee tarvittaessa esimerkiksi perheen kotiin auttamaan lastenhoidossa tai hoitamaan lapsia, kun vanhemmat käyvät asioilla. Haastateltavat tiesivät, että varamummotoiminta on ilmaista ja pohjautuu vapaaehtoisuuteen.

– varamummot toimivat sukupolven välisenä kontaktina, jos lapsella ei ole kontakteja vanhempiin ihmisiin.

Yhdellä haastateltavista kiinnostus varamummotoimintaa kohtaan heräsi hyvistä kokemuksista toisen järjestön varamummon kanssa. Kiinnostus varamummotoimintaa kohtaan lähti myös siitä, että auttavia käsiä tarvittaisiin kotona enemmän. Varamummo tarvittaisiin lasten hoito- ja kasvatusapuna. Lasten isovanhemmat eivät ole ottautuneet isovanhemman rooliin toivotulla tavalla. Yksinhuoltajana toivoisi saavansa välillä kahdenkeskeistä aikaa vanhemman lapsen kanssa. Varamummo helpottaisi myös asioilla käymistä, ja vanhemmat saisivat omaa aikaa.

– – jos tapahtuu elämässä jotain, että tarvitsee ulkopuolisia käsiä, niin on hyvä, että on olemassa tällainen avun mahdollisuus.

Tärkeänä pidettiin myös, että lapset saavat kontaktin vanhempiin ihmisiin, ja oppisivat elämäänsä myös vanhempien ihmisten kanssa. Haastateltavien mukaan varamummitoiminta koettiin tärkeäksi myös sukupolvien ketjun jatkumisen ja perimätiedon siirtymisen kannalta. Tietoisuus varamummotoiminnan saatavuudesta Kuopion alueella helpottaisi monen lapsiperheen arkea.

Isovanhemmuus

Haastateltavien suhteet isovanhempiin ovat vaihtelevat. Osalla he ovat vielä työelämässä, ja osalla eläkkeellä. Haastateltavien yleinen kokemus oli, että isovanhemmilla on suuri merkitys perheen arjessa. Usein ajanpuute ja kiire koettiin vaikuttavan negatiivisesti kontaktien määrään ja laatuun mummon ja ukin kanssa vietettyyn aikaan nähden.

– – isovanhemmat on tietenkin tärkeitä, mut niillä ei riitä aika niin paljon ku lapset toivois. Mummous ja ukkius korvataan rahalla, ja että se aika on toissijainen.

Haastateltavat kertovat, että välimatkat lasten ja isovanhempien välillä eivät määritä heidän välisten suhteiden laatua. Joissain tapauksissa pitkistä välimatkoista huolimatta suhde voi olla lämmin. Välimatkat eivät ole pitkiä, mutta heidän tarjoama tuki on haastateltavan mukaan pientä. Isovanhempien avioero voi vaikuttaa myös siihen, että he eivät ole enää yhteydessä lapsenlapsiinsa. Isovanhempien ero voi tuoda heidän väliseen suhteeseen tietynlaisen kilpailuasetelman ja mustasukkaisuutta. Tämä puolestaan voi vaikuttaa negatiivisesti perhesiteisiin- ja yhteisöön. Isovanhemmuuden haasteiksi koettiin kiireiden ja ajan puutteen lisäksi muuttuneet perhesuhteet. Nyky-

ajan moninaiset perhekuviot vaikuttavat osaltaan sukulaissuhteiden rooliin. Haasteeksi mainittiin myös vanhoilliset isovanhemmat, joilla on tiukat kasvatuseriaatteen.

Moni haastateltavien isovanhemmista on vielä työelämässä ja melko nuoria. Mummon tai ukin nuori ikä voi vaikuttaa siihen, että ”isovanhempaa ei mielletä perinteiseksi pullantuoksuiseksi kotimummoksi” Parhaimmillaan mummon ja ukin ja lapsen-lapsen välinen suhde on aito ja lämmin. Heidän rooli lapsen elämässä on tärkeä. Yhteyttä pidetään säännöllisesti puolin ja toisin. Isovanhemmat auttavat tarjoamalla itse apua, ja auttavat myös pyydettäessä.

Isovanhemmat on tiiviisti meidän elämässä ja kyllä lapsi tuntee ja tunnistaa heidät. Lapsi menee mieluusti mummin syliin ja jää mieluusti mummilaan hoidettavaksi.

Haasteeksi isovanhemmille koettiin olevan ajan puute. Kaikilla ihmisillä on rajattu aika käytössään ja kukin käyttää sen haluamallaan tavalla. Ajan puutteen lisäksi kullakin ihmisellä on tietyt voimavarat käytössään. Isoäiti ja isoisa ja perhe voivat pitää puolin ja toisin yhteyttä toisiinsa, mutta konkreettista apua on saatavilla vähän.

– – Lapsenlapsiahan heillä on jo kaheksan, niin ne ei enää antaudu samalla tavalla suhteeseen meidän lapsien kanssa.

On mulla pettynyt olo ku tiiän, että isovanhemmat on auttanu isompia serkkuja paljokin, mut meille ei näytä aika riittävän.

Parhaita puolia isovanhemmuudessa koettiin olevan elämäkokemus- ja viisaus. Heidän koettiin tietävän erilaisista asioista enemmän ja tarjoavan lapsille uusia erilaisia toimintamalleja. Mummot ja ukit koettiin myös olevan lasten kanssa kärsivällisiä, koska lapset eivät ole koko ajan läsnä. Aika lastenlasten kanssa koettiin tärkeämmäksi, kuin taloudellinen tukeminen. Omat isovanhemmat ovat parempi lastenhoitoapu kuin tuntematon ihminen, mutta tuntematonkin nähtiin parempana kuin ei kuukaan.

Vapaaehtoistyö

Yleisesti ottaen varamummojen tarve oli haastateltavien keskuudessa suuri. Vastajat kaipasivat apua säännöllisin väliajoin. Suurin osa toivoisi vapaaehtoistyöntekijän tulevan kotiinsa avuksi kerran viikossa tai mahdollisimman usein. Toinen toive oli, että vapaaehtoistyöntekijä olisi aina sama henkilö. Näin ollen vapaaehtoistyöntekijään pystyisi luomaan syvällisemmän suhteen ja hänestä tulisi tuttu ja turvallinen sekä luotettava aikuinen. Vapaaehtoistyöntekijän tarve perheissä syntyi yleensä siitä, että vanhemmat kaipasivat välillä myös kahdenkeskeistä aikaa, aikaa käydä asioilla ja omaa aikaa. Vapaaehtoistyöntekijän haluttiin myös olevan tukena lasten kasvatuksessa. Apua tarvittiin erityisesti lastenhoidossa ja kotitöiden tekemisessä.

Haastateltavilla oli melko vähän tietoa perheille suunnatuista vapaaehtoistyön muodoista tai tiedot olivat puutteellisia. Vapaaehtoistyön muodoiksi mainittiin muun muassa kirpputorit ja avoin päiväkotitoiminta, jotka eivät aina perustu vapaaehtoisuuteen. Vapaaehtoistyön muodoiksi haastateltavat mainitsivat perhekahvilat ja varamummotoiminnan. Vapaaehtoistyöksi mainittiin myös Mannerheimin lastensuojeluliiton Kuopiossa toimivan Tavallisen toiminnan talon, turvakodit sekä Pelastakaa Lapset ry:n järjestön toiminnan sekä näissä yhdistyksissä toimivat vapaaehtoistyöntekijät. Kaikilla haastateltavilla oli vähän kokemusta vapaaehtoistyöstä. Vapaaehtoistyön muodoista oli kuultu kavereiden kautta, lehtiartikkeleista ja Internetistä. Varamummitoiminta otettiin positiivisesti vastaan haastateltavien keskuudessa. Toiminnalle oli selkeästi tarvetta. Varamummojen elämäkokemusta ja elämän viisautta arvostettiin.

– – jos varamummoille on kysyntää ja mummoja tarvitaan, nii missä on se ongelma. Nii miks toiminta ei oo ottanu nostetta tääl Kuopiossa.

Vapaaehtoistyöntekijöistä pitäisi haastateltavien mukaan pitää paremmin huolta. Haastateltavien keskuudessa puhuttiin myös tiedonpuutteesta. Tietoa erilaisista vapaaehtoistyön muodoista, kuten varamummotoiminnasta on huonosti saatavilla.

– – epäilen et toiminta ei tuu Kuopiossa onnistumaan. Täällä on paljon hyviä ideoita, mut ne vaan aina jotenki lopahtaa. Jää jostain syystä aktiivijäsen pois, ku väsyy.

Haastateltaville vapaaehtoistyö merkitsee paljon ja he arvostavat vapaaehtoistyöntekijöitä. Vapaaehtoistyö antaa sisältöä ja iloa elämään sekä vapaaehtoistyöntekijöille että perheille. Vapaaehtoistyöntekijät ovat aidosti kiinnostuneita työstä jota tekevät. Aitous myös näkyy heidän työotteessaan ja läsnäolossaan. Toivottiin, että kahvila olisi avoinna useammin kuin kerran viikossa. Perhekahvilan toiminnan merkitys kävi ilmi pienistä asioista, kuten arjen vaihteluna, lasten tutustumisena uusiin ikätovereihin ja kokemusten vaihtamisesta.

Ehdottomasti positiivista, on semmosta vaihtelua, tavallaan vaihtoehto esimerkiksi huonolle ulkoilusäälle, ja ylipäättään että lapsi pääsee muitten lasten kans leikkimään. Ja on se sitte kyse unettomuudesta tai lasten hampaitten kasvusta, niin voi jakaa niitä kokemuksia. Mielenpitojen jakaminen on ehkä sitä parasta itelleen ja sitte näkee miten lapsi nauttii, ku pääsee muitten lasten kans leikkiin.

Sukupolvien ketju merkitsee mummoille ja lapsille iloa. Perhekahvilan varamummit antavat lapsille mahdollisuuden oppia tuntemaan eri ikäisiä ihmisiä. Suurin osa haastateltavista arvostivat vanhempien sukupolvien tarjoamia elämänohjeita. Haastateltavat pitivät tärkeänä sitä, että lapset oppivat arvostamaan ja kunnioittamaan vanhempia sukupolvia.

Nykyporukka on niin uusavutonta. Vanhemmat ihmiset osaa neuvoa ja opastaa erilaisissa asioissa. Niillä on omanlaiset näkökulmat ja vinkit, jotka voi olla parempiakin ehdotuksia miten joissain asioissa toimii.

Toiveita ja kehitettävää

Toimivimmaksi varamummotoiminnan muodoksi haastateltavat ehdottivat, että varamummo tulisi kotiin auttamaan. Varamummojen koettiin olevan tervetulleita perhekahvilaan, jossa heihin voisi tutustua ensin paremmin. Tutustumisen jälkeen perheen kotiin tulisi tuttu ihminen.

Kehittämisideana toimintaa järjestävälle järjestölle tuli vapaaehtoisista huolehtiminen. Vapaaehtoisiin on vastaajien mukaan pidettävä enemmän yhteyttä, ja heille tulisi järjestää omia säännöllisiä ryhmätapaamisia. Haastateltavien toiveena oli saada enemmän tietoa varamummotoiminnasta. Medioita, joita perheet seuraavat ovat Internet, ilmaisjakelulehdet, radio, perhekahvila, neuvola ja kauppojen ilmoitustaulut. Toiveena oli, että toimintaa kehitettäisiin vielä.

4.2 Vapaaehtoistyöntekijän ja varamummon haastattelut

Varamummotoiminta

Toiminnan merkitys haastateltaville oli saada olla tekemisissä pienten lasten kanssa. Toiminnan merkitys lapsille mainittiin olevan se, että lapset oppivat olemaan vieraiden ihmisen kanssa. Toiminnan merkityksestä äideille mainittiin olevan tärkeää, ja hyödyllinen, mutta koettiin myös, että äidit olivat paljon tekemisissä vain keskenään. Sukupolven ketjun merkityksestä vastattiin, että vanhemmat sukupolvet tarjoavat elämäkokemusta. Vapaaehtoinen varamummos koetaan perherakenteiden muutosten vuoksi tärkeäksi. Vanhemmat sukupolvet voivat tarjota nuoremmille perimätietoa, kokemustietoa ja vanhojen perinteiden opettamista, kuten kädentaitojen.

Näkemykset elämästä laajenevat iän karttuessa koko ajan. Pystyisi omalla kokemuksellaan siirtämään joitakin asioita seuraavalle sukupolvelle. Ei ole helppoa, koska elämän arvot muuttuvat koko ajan, mikä aikoinaan on tärkeää, ei välttämättä enää ole. Ja uudet asiat tulevat tärkeiksi, mutta kuitenkin jotkut muuttumattomat perusasiat ovat siirrettävissä ...niin turvaverkon luominen, toisista välittäminen, pettymysten sietäminen ...kaikki pitäisi saada heti, kärsivällisyys, käsityöt ... ja luonnosta etäännyttään.

Vapaaehtoistyöllä on valtava merkitys haastateltavien elämässä. Vapaaehtoistyön ja ennen kaikkea lasten parissa työskentelyn koettiin antavan energiaa, voimaa ja hellyyttä. Vapaaehtoistyöntekijöille kokemus saada olla tärkeä, merkitsee paljon.

– Ikinä ei löydy niin paljon apua kuin tarvetta olisi.

Toiminnasta odotettiin myös, että on mahdollisuus tutustua myös toisiin vapaaehtoistyöntekijöihin. Vapaaehtoistyössä merkitsee toisilta vapaaehtoistyöntekijöiltä saama tuki. Kokemuksien jakaminen nähtiin erittäin tärkeänä. Vapaaehtoistyössä merkittävänä asiana nähtiin samaa ajatusten olevien ihmisten kanssa kanssakäyminen. Myös liiton tuki on haastateltaville tärkeää, koska sillä on laajempi näkemys, jolta olisi hyvä saada vapaaehtoistyöntekijöille lisää tietoa, tapahtumia ja kokemuksia.

Toiveita ja kehitettävää

Toiminnasta ei sanottu mitään negatiivista, mutta erityisiä huomioita siitä tehtiin. Toiminnan ohjaus alussa koettiin hyödyttävän vanhempia että vapaaehtoistyöntekijöitä tutustumaan toisiinsa paremmin. Koettiin, että tutustuminen ei ollut helppoa, sillä jotkut äidit olivat niin suojelevia lapsiaan kohtaan, että oli vaikea päästä lapsen lähelle. Lapseen tutustuminen voisi olla helpompaa esimerkiksi päiväkotiympäristössä, jossa lapset olisivat siellä omilla ehdoillaan ilman äitiä. Vanhemmat lapset olivat kiinnostuneempia vapaaehtoistyöntekijöistä kuin nuoremmat. Tämän ikäisten lasten vanhempienkin kanssa tutustuminen oli toisenlaista. Vapaaehtoiset käyttivät myös itsestään mieluummin omaa nimeää, kuin esimerkiksi varamummo.

Suoranaisia kehitysideoita varamummotoiminnasta tuli esille myös, vaikka todettiin, että toiminnan kehittäminen on helpommin sanottu kuin tehty. Määrärahat ovat rajallisia ja tiloista joutuu maksamaan paljon suhteessa toiminnan talouteen, mikäli edes sopivat puitteet löytyvät.

Jokaiselle kaupungin alueelle oma varamummonsa. Se helpottaisi varamummon liikkumista resurssien ja ajan puitteissa. Jos vaikka vapaaehtoisella ei oo omaa autoa ja toiminta-alue on tosi laaja niinkun Kuopiossa. Kyllä se oma varallisuus on koitoksella julkisilla liikuttaessa paikasta toiseen. Kaikilla on kuitenkin myös omat menonsa. Kukaan kun ei pysty ylettömästi antamaan.

Jokaiselle alueelle oma tukipaikkansa. Uskon että olis enemmän vapaaehtoisia mukana kun olis joku paikka mistä vois suoraan tilata varamummon tai käydä ilmottamassa itsensä varamummoks.

Varamummotoiminnan ja muidenkin vapaaehtoistyön muotojen näkyvyyteen olisi kiinnitettävä huomiota. Kehitysideoina ehdotettiin vapaaehtoistyöstä mainostaminen Internetissä, paikallisradioissa, paikallislehdissä, kauppojen ilmoitustauluilla ja muissa edullisissa ja helposti havaittavissa paikoissa. Markkinointiin ei tarvita välttämättä suurta budjettia. Kehitettävänä asioina pidettiin vapaaehtoisille saamaa tukea sekä tiedotusta liitolta. Toiminnassa mukana olevien vapaaehtoisten kohtaamiset ovat tärkeitä, silloin voi vaihtaa kokemuksia ja saa neuvoja, jos on ollut lasten kanssa vaikeita tilanteita.

4.3 Tutkimuksen luotettavuus

Kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuutta määritellessä tutkija itse nousee tutkimuksen keskiöön. Luotettavuuden kriteeri on tutkija itse, koska hän käsittelee saamansa aineiston ja tekee siitä johtopäätöksiä. (Eskola & Suoranta 1998, 211.) Tutkimuksessa luotettavuuden kriteereitä ovat uskottavuus, mikä tarkoittaa sitä, että tuloksia kuvataan mahdollisimman tarkasti. Tuloksia kuvattaessa käytetään suoria lainauksia saadusta aineistosta ja näin pyritään varmistamaan tutkimuksen luotettavuus. Suorat lainaukset ovat osa tutkimuksen luotettavuutta. (Kankkunen & Vehviläinen-Julkunen 2009, 160.) Tässä tutkimuksessa raportoinnissa on käytetty runsaasti suoria lainauksia luotettavuuden kannalta.

Tutkimukseen osallistujille selvitetään tutkimuksen tavoitteet ja toteutus. Vapaaehtoisuus on taattava erillisellä suostumuksella. Suostumuslomake on liitettyä työn loppuun. Tutkimuksessa kerätty aineisto on pidettävä luottamuksellisena tietona, eikä sitä saa käyttää muuhun, kuin luvattuun tarkoitukseen. Jokaisen tutkimukseen osallistuvan anonymiteetin säilyttämiseksi tutkimusaineisto käsitellään nimettömänä. Tutkimuksen eettisyyden kannalta tutkija noudattaa lupaamiaaan sopimuksia, eikä vääristele tutkimuksen tuloksia. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 131.) Tutkimuksemme osalta olemme tuhonneet nauhoitteet ja muut haastattelunmateriaalit analysointiprosessin jälkeen. Haastateltavien anonymiteetin suojaamiseksi kirjoitimme analyysin niin, ettei siitä selviä haastatteluissa mukana olleet henkilöt. Kaikki haastateltavat osallistuivat tutkimuksemme vapaaehtoisesti. Kirjoittaessamme analyysia pidimme tärkeänä että tulokset olivat totuudenmukaisia. Pyrimme välttämään omaa tulkintaa.

Tutkimuksessa saatu tallennettu laadullinen aineisto litteroidaan, eli kirjoitetaan puhtaaksi sanasanasesti. Litterointia voidaan tehdä koko kerätystä aineistosta tai valikoiden esimerkiksi teema-alueiden mukaisesti. (Hirsjärvi ym. 2007, 216.) Tässä tutkimuksessa nauhoitettu aineisto litteroitiin heti haastattelujen jälkeen kirjoittamalla aineisto puhtaaksi, ja järjestelmällä vastaukset teemoittain. Laadullisessa tutkimuksessa aineiston runsaus ja elämänläheisyys tekevät analyysivaiheen monitasoiseksi ja mielenkiintoiseksi. Haastatteluja analysoidessaan tutkija luo järjestystä ilmiöihin, etsii merkityksiä ja yrittää tulkita oikein haastateltavien vastauksia. (Hirsjärvi ym. 2007, 220.) Tämän tutkimuksen tulokset ovat eräs näkökulma siitä, millaista vapaaehtoista sosiaalista isovanhemmustoimintaa tarvitaan ja miten sitä voisi kehittää haastateltujen perheiden ja vapaaehtoistyöntekijöiden näkökulmasta. Suoranaisia ilmiöitä tai yleistyksiä ei tutkimuksessa ole pyritty tekemään.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Yhteiskunnan muutosten vuoksi perheet tarvitsevat aikaisempaa enemmän tukea. Varamummotoiminta on yksi hyvä perheiden arkielämän tukemisen muoto. Toiminnasta hyötyvät kaikki siinä osallisena olevat henkilöt. Ikäihmiset saavat elämäänsä uutta sisältöä, lapset saavat turvallisen aikuisen aikaa ja vanhemmat tilaisuuden hengähtää arjen kiireiden keskellä. Vanhemmat kaipaavat toisinaan myös yhteistä aikaa ja hetkiä kahdestaan puolisonsa kanssa. Vanhemmat luottavat ikäihmisten kokemukseen ja taitoon lasten kasvatuksessa ja hoitoapuna. Vanhemmat arvostavat ikäihmisten elämäntaitoa ja oppeja sekä tietotaitoa, joka on muodostunut vuosien elämän kokemuksen myötä. Varamummotoiminnasta kaivattaisiin kuitenkin enemmän informaatiota sekä vanhemmille että vapaaehtoisille. Informaation puutteen vuoksi varamummotoiminta on vierasta monelle tukea tarvitsevalle perheelle.

Isovanhemmuus merkitsee niin lapsille kuin mummoille ja vaareillekin paljon. Aina biologiset isovanhemmat eivät kuitenkaan pysty tukemaan lapsiaan ja lapsenlapsiaan niin paljon kuin tarvetta olisi. Erilaisten elämäntilanteiden vuoksi isovanhemmat eivät aina pysty olemaan osallisena lastenlastensa elämässä niin paljon kuin tahtoisivat. Pitkät välimatkat, työelämän kiireet ja ajan puute tuntuvat olevan nykyisin yleinen ongelma monen ihmisen arjessa. Vanhempien toivoma varamummotoiminnan muoto oli, että varamummo tulee perheen kotiin tarjoamaan lasten hoitoapua sekä tukemaan lasten kasvatuksessa. Näin perhe tutustuu yhteen varamummoon, mikä mahdollistaisi luottamuksellisen ja turvallisen suhteen syntymisen heidän välilleen. Toiminnassa täytyy kuitenkin myös ottaa huomioon varamummon omat voimavarat. Tilanne ei saa muodostua hänelle liian kuormittavaksi, jotta työn mielekkyys säilyy.

Perheissä tuen tarve voi muodostua monista eri syistä. Erilaiset elämäntilanteet ja niiden muutokset voivat olla yksi syy kasvavaan tuentarpeeseen. Tällaisia tilanteita voivat olla muun muassa perheenjäsenen sairastuminen, avioero, yksinhuoltajuus tai päihdeongelmat. Koskaan ei tiedä mitä elämä tuo tullessaan. Monelle perheelle tieto siitä, että apua on saatavissa sellaisessa tilanteessa, jossa sitä eniten tarvitsee antaa tietynlaisen turvallisuuden tunteen. Monella perheellä on huonot tukiverkostot. Sukulaiset ja ystävät asuvat kaukana tai yhteyttä heihin pidetään syystä tai toisesta vähän. Tällaisessa tilanteessa omalle varamummolle löytyisi tärkeä paikka perheen elämässä. Vapaaehtoistyö merkitsee sekä tukijalle että tuettavalle paljon. Se on arvokasta työtä. Olemme kuulleet, että vapaaehtoistyötä tehdään joissakin muissa maissa pal-

jon isommassa mittakaavassa kuin Suomessa. Suomessa vapaaehtoistyön muotoja on vielä varaa kehittää.

Varamummot ovat vapaaehtoistyöntekijöitä. He ovat ihmisiä joilla, on halu auttaa toisia ja antaa omaa aikaansa, sekä jakaa elämän kokemuksia, tietoa ja taitoja sukupolvelta toiselle. Heistä pitäisi pitää huolta ja antaa arvoa heidän työpanokselleen, etteivät he jäisi yksin tärkeän työnsä kanssa. Varamummoille ja vaareille tulisi järjestää myös omia tapaamisia, joissa he voisivat tavata toisiaan ja vaihtaa yhdessä kokemuksia ja viettää aikaa.

Toiminnassa pitäisi kiinnittää huomiota myös enemmän varamummojen ja perheiden tutustuttamiseen. Toiminnan aloitusvaiheessa olisi tärkeää järjestää varamummoille ja perheille yhteistä ohjelmaa. Näin ollen se helpottaisi osapuolten välisten suhteiden syntymistä.

Biologiseen isovanhemmuuteen liittyy monenlaisia haasteita. Varamummona toimiminen voidaan kokea helpommaksi kuin biologinen isovanhemmuus. Vaikka varamummona toimiminen on sitovaa ja vastuullista työtä, ei varamummoihin kohdistu samanlaisia odotuksia kuin biologisiin isovanhempiin.

6 POHDINTA

Aloitimme opinnäytetyömme työstämisen jo hyvissä ajoin, mikä on antanut meille aikaa työn prosessoinnille ja ajatusten kokoamiselle. Toivottavasti se on antanut työllemme myös syvyyttä ja kypsyyttä. Opinnäytetyön tekeminen on osoittautunut laajaksi ja haastavaksi prosessiksi. Työn tekemisen eri vaiheisiin on sisältynyt monenlaisia tunteita ja hetkiä, niin onnistumisia kuin epäuskoisuuttakin.

Keväällä 2010 aloitimme kirjoittamaan teoreettista viitekehystämme ja se lähti heti hyvin käyntiin. Viitekehystä hiottiin vielä seuraavan syksyn aikana, jolloin viitekehyksen sisältöä myös muutettiin enemmän perheiden näkökulmaa vastaavaksi. Ilman haasteita työskentelymme ei sujunut ja syksyn 2010 ja kevään 2011 välillä opinnäytetyömme eteni verkkaisesti. Yhteistä aikaa oli vaikeaa löytää muiden opintojen ja opintojen ohessa tehtävien töiden takia. Varamummotoiminta ei käynnistynytkään Kuopiossa suunnitelmien mukaisesti. Projektia käynnistämässä ollut järjestön työntekijä vaihtui myös toisiin työtehtäviin. Työmme sai näin ollen aivan uudenlaisen luonteen.

Keväällä 2011 motivoimme yhdessä toisiamme ja työmme alkoi taas edistyä. Saimme teoreettisen viitekehyksen viimeistelyjä vaille valmiiksi. Syksyn 2011 aikana työmme eteni haastattelu vaiheeseen ja saimme haastattelut tehtyä. Haastattelu tilanteet sujuivat hyvin, mutta aineiston analysointi vaiheessa huomasimme useita kohtia, joissa jatkokysymys olisi ollut aiheellinen. Tämä puolestaan johti siihen, että monien haastateltavien vastaukset jäivät melko pinnalliseksi. Syvempää pohdintaa ja analysointia oli joidenkin teemojen kohdalla haastavaa tehdä suppeiden vastausten perusteella. Haasteeksi muodostui myös se, että suppeiden vastausten myötä täytyi välillä muistutella itselleen mikä on omaa tulkintaa ja mikä haastateltavan kertomaa tarinaa. Opimme siis suunnittelun ja ennakkoinnin merkitystä ja että näihin työvaiheisiin kannattaa todella keskittyä. Näin jälkeinpäin ajateltuna miettisimme tarkemmin haastattelurunkoa ja mahdollisia jatkokysymyksiä haastateltavien vastauksiin.

Varamummotoiminnasta on mahdollista tehdä myös jatkotutkimuksia. Toimintaa voi tutkia varamummojen näkökulmasta tai aiheeseen liittyen voisi tehdä myös toiminnallisen tutkimuksen. Toiminnallisen tutkimuksen aiheena voisi esimerkiksi järjestää vapaaehtoisille oma teemapäivä tai toimintaa vapaaehtoisten ja perheiden välille. Varamummotoiminta on mielestämme perehtymisen arvoinen toiminnanmuoto, koska sillä pystytään tukemaan niin perheiden, kuin vapaaehtoisten varamummojenkin hyvinvointia. Yhteiskunnan- ja perherakenteiden muutoksista johtuvaan perheiden kas-

vavaan tuen tarpeeseen varamummotoimintaan panostaminen onkin yksi hyvä tukimuoto.

Yhteiskunnallisten muutosten seurauksena yhteisöllisyys on vähentynyt. Mielestämme varamummotoiminta on yhteisöllisyyttä lisäävää toimintaa. Nyky-yhteiskunnassa ajatellaan yksilökeskeisesti. Yksilökeskeisessä ajattelumallissa verkostojen hankkiminen ja ylläpitäminen voivat olla vaikeaa. Sen takia tarvitaan kolmannen tahon organisoimaa toimintaa. Organisoidun toiminnan kautta kontaktien luominen helpottuu. Toiminnan järjestämisessä on tärkeää oikeanlainen markkinointi ja julkisuuskuva. Esimerkiksi yksi haastateltava oli kiinnostunut varamummotoiminnasta ja otti eräänseen järjestöön asiasta yhteyttä. Järjestön käyttäessä toiminnasta nimitystä tukihenkilötoiminta haastateltavan kiinnostus toimintaa kohtaan katosi. Hän ajatteli tulevansa leimatuksi, jos hänellä olisi ”avohuollon tukihenkilö”. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö hän tarvitsisi tukea samalla tavalla kuin aikaisemmin. Toiminnasta käytettävillä nimityksillä on siis merkitystä asiakkaiden näkökulmasta.

Varamummotoiminta on mielestämme erittäin mielenkiintoista toimintaa, ja olisi hienoa nähdä toiminnan vakiintuvan myös Kuopiossa. Toiminnalla on edellytykset edistää ihmisten hyvinvointia. Hyvin organisoitu toiminta vaikuttaa positiivisesti monen ihmisen elämään. Kohtaamisista hyötyvät ikäihmiset, lapset ja lasten vanhemmat. Osapuolten välisten toiveiden ja odotusten kohdatessa ihmissuhteiden olisi mahdollista kehittyä pitkäaikaisiksi ja lämpimiksi. Tämän vuoksi toiveiden ja odotusten huomioiminen onkin nyt ensiarvoisen tärkeää.

LÄHTEET

- Aaltonen, M., Ojanen, T., Sivén, T., Vihunen, R. & Vilén, M. 2000. *Lapsen aika*. Juva: WS Bookwell.
- Bardy, M., Salmi, M. & Heino. 2001. *Mikä lapsiamme uhkaa. Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun*. Saarijärvi: Stakes.
- Dieckmann, M., 2002. *Ikiomat isovanhemmat*. Hämeenlinna: Karisto Oy.
- Erkkilä, R. 2005. Narratiivisen kokemuksen tutkimus. Koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa Perttula, J. & Latomaa, T. (toim). *Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen*. Helsinki: Dialogia Oy, 196–224.
- Eskola, A. & Kurki, L. (toim). 2001. *Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena*. Jyväskylä: Vastapaino.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Jyväskylä: Vastapaino.
- Fågel, S. & Rotkirch, A. 2010. Isovanhemmuutta sukupolvien ketjussa. Kurkistus suurten ikäluokkien lapsuuteen. Teoksessa Fågel, S., Rotkirch, A. & Söderling, I. (toim). *Farkkumummoja ja pehmovaareja*. Väestöliitto. Forssa: VL- Markkinointi Oy.
- Fågel, S., Rotkirch, A., Söderling, I (toim.) 2010. *Farkkumummoja ja pehmovaareja. Uusia ikkunoita isovanhemmuuteen*. Väestöliitto. Helsinki: Forssan Kirjapaino Oy.
- Gauthier, A. 2002. *The role of grandparents*. Current Sociology, 50, 295–307.
- Hakkarainen, P. Kansalaisareena Ry. Vapaaehtoistoiminta. *Vapaaehtoistoiminta Suomessa* [viitattu 6.2.2012]. Saatavissa: <http://www.kansalaisareena.fi/index.php?sivu=tovapaaehttoim#VetoiSuomessa>
- Harju, A. 2005. *Kansalaisyhteiskunta vapaaehtoistoiminnan innoittajana*. Teoksessa Nylund, M. & Yeung, A. (toim.) *Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 58–80.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.

Hokkanen, L. 2003. Vapaaehtoinen ja vertainen auttaminen. Teoksessa Laitinen, M. & Pohjola, A. (toim). *Sosiaalisen vaihtuvat vastuut*. Jyväskylä: Ps-kustannus, 25–274.

Ijäs, K. 2004. Isovanhemmat muutosten keskellä. Jyväskylä: Kirjapaja.

Ijäs, K. 2006. *Ikääntyvän ihmissuhteet*. Jyväskylä: Kirjapaja.

Jokinen, K. & Saaristo, K. 2006. *Suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

Juurakko, A., Rippstein, K., Väättäin, E., Viinikka, A., Ylikojola, L., Ylönen, A. 2007. *Sukupolvet lapsuuden tukena. Opas Kylämmummi ja -vaari -toiminnan käynnistämiseen*. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Järvenpää: KA Järvenpää Oy.

Kallioma, M. 2008. Muuttuvat mummolat. Teoksessa Vaijärvi, K. (toim). *Lapsi ja isovanhemmat. Puheenvuoroja isovanhemmudesta*. Helsinki: Cosmoprint, Oy.

Kankkunen, P. & Vehviläinen-Julkunen, K. 2009. *Tutkimus hoitotieteessä*. Helsinki: WSOYpro Oy.

Karisto, A., Takala, P. & Haapola, I. 1998. *Matkalla nykyaikaan. Elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa*. Juva: WSOY Kirjapainoyksikkö.

Kartovaara, L. 2007. Lasten perheet. Teoksessa *Suomalainen lapsi 2007*. Tilastokeskus. Helsinki: Edita Prima Oy.

Kinnunen, P. 2000. The social welfare support of the citizens and the third sector. Teoksessa Siisiäinen, M., Kinnunen, P. & Hietanen, E. (toim.) *The third sector in Finland. Review to research of the Finnish third sector*. Helsinki: Hakapaino Oy, 92–103.

Koskiah, B. 2001. Sosiaalipolitiikka ja vapaaehtoistyö. Teoksessa Eskola, A. & Kurki, L. (toim). *Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena*. Jyväskylä: Vastapaino, 15 – 40.

Lahtinen, P. 2003. *Ihminen on tärkein instrumentti. Työnohjaus vapaaehtoisessa tukihenkilötyössä*. Lohja: Visuviestintä Oy.

Laru, S., Oulasmaa, M., & Saloheimo, A. 2010. Isovanhemmuuden eri muodot ja haasteet. Teoksessa Fågel, S., Rotrich, A. & Söderling, I. (toim). *Farkkumummoja ja pehmovaareja. Uusia ikkunoita isovanhemmukseen*. Helsinki: Forssan Kirjapaino Oy, 105–116.

Mannerheimin lastensuojeluliitto. Perheille. *Kylämummi- ja vaaritoiminnasta iloa kaiken ikäisille* [viitattu 11.10.2011].

Saatavissa: <http://www.mll.fi/perheille/lastenhoito/>

Nylund, M. & Yeung, A.-M. Vapaaehtoisuuden anti, arvot ja osallisuus murroksessa. 2005. Teoksessa Nylund, M. & Yeung, A.-M. *Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus*. Jyväskylä: Vastapaino, 13–32.

Nyman, E. 2003. *Tukihenkilön taskumatti*. Ylöjärvi: Työväen Sivistysliitto.

Rönkä, A. & Kinnunen, U. (toim). 2002. *Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen*. Keuruu: PS-Kustannus.

Vapaaehtoisuus estää syrjäytymistä. Vanhusten viikolla vapaaehtoisuus on voimaa. *Savon Sanomat*. 4.10.2011.

Sauli, H. & Kainulainen, S. 2001. Yhteiskunnan muutos ja lapsiperheet. Teoksessa Törrönen, M. (toim). *Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro*. Vantaa: Pelastakaa Lapset.

Seppänen, M. & Pessi, A. 2011. Suuret ikäluokat. Paljon auttavia käsiä? Teoksessa Pessi, A. & Saari, J. (toim). *Hyvien ihmisten maa. Auttaminen kilpailukyky-yhteiskunnassa*. Diakonia ammattikorkeakoulun julkaisuja. A Tutkimuksia 31. Tampere: Juvenes Print Oy.

Tuomi, J. & Sarajärvi A. 2009. *Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi*. Helsinki: Tammi.

Törrönen, M. (toim). 2001. *Lapsuuden hyvinvointi: Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro*. Vantaa: Pelastakaa lapset.

Vahanen, M. 2006. *Sosiaalinen isovanhemmuus vapaaehtoistoimintana*. Pro gradu -tutkielma. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalipsykologia laitos. Yhteiskuntatieteellinen tiedkunta. Kuopion yliopisto.

Viinamäki, L. & Saari, E. 2007. *Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen*. Jyväskylä: Tammi.

Vilén, M., Vihunen, R., Vartiainen, J., Sinén, T., Neuvonen, S. & Kurvinen, A. 2006. *Lapsuus erityinen elämäntaihe*. Helsinki: WSOY Oy Oppimateriaalit.

Vornanen, R. 2001. Lasten hyvinvointi. Teoksessa Törrönen, M. (toim.) *Lapsuuden hyvinvointi: Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro*. Vantaa: Pelastakaa lapset. 20–39.

LIITE 1: Haastattelurunko perheille

Taustatiedot: Ikä, ammatti/työelämässä/kotona, lasten lukumäärä ja ikä

1 Teema: Ennakkokäsitykset

Onko varamummotoiminta teille tuttua
 Perheen kontaktit varamummoihin
 Mitä tiedätte varamummotoiminnasta
 Mistä kuulitte toiminnasta
 Mikä sai lähtemään mukaan, herätti kiinnostuksen toimintaa kohtaan

2 Teema: Isovanhemmuus (lasten isovanhemmat/ vanhempien omat vanhemmat)

Isovanhempien merkitys/ isovanhempien tarjoama tuki
 Suhde isovanhempiin, välimatkat, kuinka usein tapaatte,
 isovanhemmat työelämässä vai eläkkeellä
 Isovanhemmuuden haasteita
 Mikä isovanhemmissa on parasta

3 Teema: Vapaaehtoistyö

Mitä lapsiperheille tarkoitettuja vapaaehtoistyön muotoja tunnette tai tiedätte
 Teidän perheen kokemuksia vapaaehtoistyöstä
 Mistä kuulitte kyseisestä toiminnasta
 Vapaaehtoistyön merkitys
 Kuinka usein ja millaisissa tilanteissa teillä olisi tarvetta
 vapaaehtoistyöntekijälle/varamummolle
 Positiivista
 Negatiivista

4 Teema: Merkitys

Kokemus varamummotoiminnan merkityksestä
 Vapaaehtoisten suhteet teidän lapsiin ja perheeseen
 Sukupolvien ketju: mitä merkitsee, että lapset ja isovanhemmat/vapaaehtoiset varamummot kohtaavat. Mitä vanhemmat sukupolvet voivat tarjota nuoremmille sukupolville

Mitä mieltä lapset ovat varamummoista ja siitä, että he ovat lasten kanssa

5. Teema: Toiveita/Kehitettävää

Toiveet ja ajatukset varamummotoiminnasta

Missä muodossa varamummotoiminta sopisi parhaiten teidän perheelle

Suosittelisitko toimintaa varamummotoimintaa tuttavallasi?

Kuinka kuvailisit toimintaa kokemuksiesi perusteella?

Kehittämisideoita

Miten markkinoida: missä siitä tulisi ilmoittaa, että teidän perhe näkisi ilmoituksen

Mitä medioita te seuraatte (radio, Internet, lehdet)

Kysymyksiä/lisättävää

LIITE 2: Haastattelurunko vapaaehtoisille

1 Teema: Ennakkokäsitykset

Ennakkokäsitykset/mielikuvat varamummotoiminnasta

Mistä kuulitte toiminnasta

Mikä sai lähtemään mukaan, herätti kiinnostuksen toimintaa kohtaan

Muuttuiko alun mielikuva toiminnasta tutustuttuanne siihen paremmin, miten

2 Teema: Isovanhemmuus

Onko omia lapsen lapsia

Mikä isovanhemmuudessa on parasta

Isovanhemmuuden haasteita

Perheiltä: Isovanhempien merkitys / onko omat isovanhemmat elämäsänne

3 Teema: Vapaaehtoistyö

Oletteko osallistuneet vapaaehtoistyöhön aikaisemmin

Vapaaehtoistyön merkitys

Omat resurssit, kuinka usein mukana toiminnassa

Positiivista

Negatiivista

4. Teema: Merkitys

Kokemus oman toiminnan merkityksestä

Suhteet lapsiin ja perheisiin

Sukupolvien ketju

Perherakenteiden muutokset

5 Teema: Toiveita/Kehitettävää

Toiveet ja ajatukset

Millaista toimintaa

Suosittelisitko toimintaa tuttavillesi?

Kuinka kuvailisit toimintaa kokemuksiesi perusteella?

Kysymyksiä/lisättävää

LIITE 3: Haastattelulupakirje

TERVEHDYS!

10.10.2011

Olemme sosionomiopiskelijoita Savonia Ammattikorkeakoulusta Iisalimesta. Teemme opinnäytetyötämme liittyen Mannerheimin Lastensuojeluliiton Kallaveden yhdistyksen kehitteillä olevaan varamummotoimintaan. Opinnäytetyömme tutkimusaineisto on tarkoitus kerätä haastattelemalla lasten vanhempia, joilla on kokemusta varamummitoiminnasta. Aikaisempi kokemus varamummotoiminnasta ei kuitenkaan ole välttämätöntä, vaan perheiltä saama näkemys toiminnan kehittamisestä ja sen tarpeellisuudesta. Haastattelemme myös toiminnassa mukana olleita varamummoja.

Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää sekä varamummojen että lasten vanhempien ajatuksia varamummotoiminnasta. Tarkoituksenamme on selvittää millainen merkitys toiminnalla on perheille, ja kuinka toiminnalla edistetään perheiden hyvinvointia. Tavoitteena on myös saada selville ajatuksia siitä, kuinka toimintaa voitaisiin kehittää palvelemaan kaikkia osapuolia parhaalla mahdollisella tavalla. Tämä tieto on tärkeää, jotta Mannerheimin Lastensuojeluliito voi omaa toimintaansa kehittämällä olla tuke-
massa perheiden ja vapaaehtoisten kohtaamista.

Tulemme käsittelemään haastatteluaineistoja luottamuksellisesti ja siten, ettei kenenkään haastateltavan nimiä mainita opinnäytetyössämme, eikä muissakaan opinnäytetyöprosessin vaiheissa. Nauhoitamme kaikki haastattelut, jotta aineistojen käsittely, purku ja analysointi mahdollistuisivat. Nauhoittamalla haastattelut varmistetaan tiedon oikeellisuus, tällöin emme tee vääriä tulkintoja muistinvaraisesti. Nauhoitettavaa materiaalia ei tulla hyödyntämään muissa yhteyksissä. Käsiteltyämme aineistot tuhoamme äänitteet.

Tällä lomakkeella annan suostumukseni haastatteluun ja niiden käyttöön opinnäytetyötä varten

Terveisin

Niina Rissanen & Satu Piironen

Paikka ja aika Allekirjoitus

Nimenselvennys

